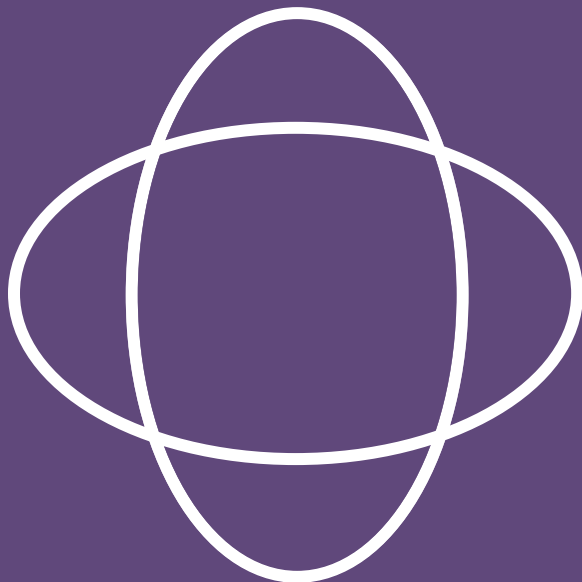
БОЯН БОЕВ

Богомилството

Богомилството

Настоящата книга представлява статиите, които печатах в сп. „Житно зърно“, год. VI и VII, преработени, допълнени и разширени. Освен другите съчинения, от които съм се ползувал и които споменавам в текста, особено съм се ползувал от Словото на Учителя, което хвърля изобилна светлина върху всички въпроси и области на живота и специално върху богомилството.

Боян Боев, 1937 г.

СЪДЪРЖАНИЕ:

ХИЛЯДОГОДИШНИНАТА НА БОГОМИЛСТВОТО

(Вместо предговор[1])

Една светла дата!

Години минават, изнизват се една след друга, но светлината, която излиза от богомилството, все още блести през вековете и буди у нас възторг, благоговение и потик за светъл подвиг!

Една красива страница от българската история,– една от най-светлите страници на досегашната ни история!

Гонени, преследвани, очернявани, охулвани, измъчвани, те възкръсват от историята пак тъй лъчезарни, с ореола на чистотата и идеализма, с авторитета на велики гении, чертаещи дълбоки бразди в мировата история.

Напълно предани на един велик идеал от общочовешки характер, те не трепваха пред никаква опасност, пред никакви преследвания, винаги смели, решителни, безстрашни. Мъчнотиите не сломиха полета на тяхната мисъл, не строшиха крилата на тяхното вдъхновение!

От де у тях този несломим дух, несъкрушимата им енергия, от де иде огънят в словото им, светлината, която грее в техните очи? – От една велика идея, която е озарила съзнанието им – идея за пътя, по който се чертаят светли бъднини за човечеството;– от едно дълбоко разбиране нуждите на епохата и на законите, по които се

[1] Настоящата книга представлява статиите, които печатах в сп. „Житно зърно“, год. VI и VII, преработени, допълнени и разширени. Освен другите съчинения, от които съм се ползувал и които споменавам в текста, особено съм се ползувал от Словото на Учителя, което хвърля изобилна светлина върху всички въпроси и области на живота и специално върху богомилството.

развива човечеството. И както казва Д-р Михаил Геновски[2], нима би могло едно движение на невежи да прескочи границите на толкоз много държави и да тласне окования в Европа човешки дух към борба за освобождение?

Днес, хиляда години от раждането на богомилството, с радост констатираме, че името на богомилството е пак издигнато високо в съзнателните умове, защото учените го туриха отново на висотата, която му подобава!

Кое повдига един народ, кое му дава цена? Нали това, що е родил неговият гений в наука, философия, религия, изкуство и пр.? Ето защо, богомилството е едно от красивите цветя на българския, славянския и общочовешкия гений, защото богомилството не е едно движение с чисто национален, затворен характер. Родено и откърмено в България, то прекрачва границите ѝ и става общочовешко! Па и по самия си характер това движение е общочовешко, понеже то надраства ограничените рамки на тесноразбрания шовинизъм и национализъм.

Величието на богомилството е в неговата общочовешка идея!

Величието на богомилството е, че то е изпреварило с векове нивото на своите съвременници. И то толкоз ги е изпреварило, че даже и досега далеч не е приложено онова, което богомилите са възвестили в най-тъмната епоха на европейската история, когато цяла Европа е потъвала в голям мрак и невежество! Но важното е, че колкото повече време минава, толкоз назрелото човешко съзнание почва по-правилно да разбира и преценява богомилските идеи.

Раждането на това първо духовно славянско движение показва, че в славянството съществуват предразположения към възвишен идеен живот и дълбоки мистични заложби. Ще пожелаем те да се разцъвтят във всичката си красота и да дадат изобилен плод!

---

[2] Виж: Д-р Мих. Геновски: „Нравствените норми на богомилите“ в сп. „Философски преглед“, год. VI. кн. I.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА БОГОМИЛСТВОТО

Върху външната история на богомилството няма да се спираме много, понеже тя е позната от многобройните съчинения по този въпрос. Знае се, че по-силно богомилско движение се забелязва в България във времето на цар Петра (възкачил се на престола в 927 година) Според Клинчаров[3] богомилството се е появило в България между 927 и 940 година.

Значи, в най-тъмната част на средните векове (10 век), когато в цяла Европа човешката личност е била потисната, богомилите първи са издигнали факела на едно учение за премахване на неправдите, за издигането на потъпканата човешка личност и нареждане на човешкия живот на разумни основи.

Венгеров[4] казва, че богомилството се разпространило в България толкова бързо, че голяма част от народа преминал към него. Клинчаров даже приема, че богомилите съставлявали болшинството от народа. Това движение е тясно свързано с българската история, понеже то е траело в България цели 5 века (10–14 век). То се е разпространило между бедни и богати, селяни и висши кръгове, мъже и жени.

Възникналото в България движение бързо се разпространява и в другите страни на Балканския полуостров: във Византия, Сърбия, Босна, Далмация, и после преминава и по-далеч: в Италия, Франция, Германия, Англия, Испания, Русия, Чехия и пр. На всякъде то занася лъчите на новите идеи.

---

[3] Виж: Клинчаров: „Поп Богомил и неговото време“, София, 1927.
[4] Виж: Венгеров: „Богомилите“.

Богомилите в разните страни се наричали с разни имена: богомили, катари, патарени, албигойци, българи, бугри и пр, Много думи и изрази, останали във Франция, показват произхода на богомилството. Напр. средневековният писател Роберт Алтисиод нарича албигойството „bulgarorum haeresis“, Даже некои наричали албигойцит във Франция „българи“, понеже страната, от която изхождало движението, била България. По-после тая дума се съкратява на „бугри“. Даже средновековният писател Вилхардуен нарича България Бугрия. Средновековният писател Стеф. Де Белавила казва: „Burgari, quia latibulum eorum speciale est in Burgaria“. Богомилството, дето и да прониквало, считало за център на движението България, и от там получавали упътвания и осветления. От България отивали пратеници във всички страни, дето имало богомилско движение, за да поукрепяват и просветляват.

Тук ще кажем по няколко думи за движението в разните страни[5].

Византия. Богомилството проникнало от България и силно се разпространило. Видният богомил, българинът Василий загинал мъченически в Цариград в 1118 год. на кладата.

Босна и Далмация.

Богомилството рано се разпространило в тия две страни. В Далмация център на богомилското движение бил гр. Трогир, който бил в оживени сношения с Италия. Този град главен посредник за разпространена богомилството в Италия.

Италия.

Оживените сношения между България и Италия се доказват от много факти. Между другото това показва и разпространението на

5 По-големи подробности върху разпространена богомилството на запад виж: Dollinger: Sektengeschichte; C. Smidt: „Histoire et doctrines des cathares ou albigeois“, Karl Kiesewetter: „Histoire de l'ordre de la Rose - croix“ (d'apres Ies archives de l'ordre).

имена от български произход в северна Италия. В окръга Турин в 1047 год. се споменава за една местност наречена „Bulgaro“. Споменава се в 1116 г. един благородник в Турин на име Bulgaro. В окръга Верчели в 1149 год. Среща замък на име Buigaro.

В Италия богомилството прониква за първи път към края на 10 век. Първото по-силно изявяване на богомилството в Италия било към 1030–1035 г. Замъкът Монтефорте е бил тогаз главният център на богомилството в Италия с ръководител Жирар. Бил устроен поход против Монтефорте. След превземането му заловените били закарани в Милано и там изгорени на обща клада. Те с радост отишли на кладата. Но въпреки пречките, богомилството се разпространило в Ломбардия и в 12 век то е било вече доста силно там. В 1200 г. папа Инокентий III поръчал на гр. Витерба да вземе мерки против богомилите. Въпреки това те били избрани в 1205 год. за консули на града и даже съвършеният Шатиниози бил избран за камериер. В 1220 год. в Тоскана е имало вече около 50 души съвършени. Папа Онорий III в 1220 г. заповядал на италианските градове да изгонват богомилите, но изгонените богомили после пак били повиквани и им връщали имотите, понеже имали привърженици във висшите кръгове. В някои градове, като напр. Ривола и други, жителите освобождавали затворените богомили. Въпреки преследванията, най-благородните граждани на Милано били богомили, давали убежище на съвършените, помагали за отваряне на училища и салони за събрания. Богомилите са имали голям успех във Флоренция. В 1212 г. те са имали там един ръководител, който упътвал богомилските общества в околните градове; те са имали и цветущо училище в Поджибонси.

В това време богомилството проникнало и в Неапол. То било пренесено там в 1224 г. от лица, дошли от Ломбардия, дето е бил

главният център на богомилството в Италия. В 1231 г. били констатирани много богомили в Рим, както духовници, така и миряни, както мъже, така и жени. При преследванията после мнозина от тях загинали в пламъците.

В 1231 г. папа Григорий IX учредил във Флоренция инквизиция против богомилите и поверил тая работа на доминиканците. В 1233 г. се въвежда инквизицията и в Ломбардия. В 1254 г. папа Инокентий IV. обявил кръстоносен поход против богомилите в Италия. Към края на 13. век богомилите се явяват вече и в Сицилия.

Франция.

От Италия богомилството преминало във Франция, дето имаме първите му следи в последните години на 10 век. Италианецът Гундулф го е пренесъл там. Въодушевени апостоли, мъже и жени, тайно го разпространявали във Франция от провинция в провинция, както в градовете, така и в селата. Във Франция това движение, което се наричало „албигойство“, направило голям напредък. Най-първо там богомилството се разпространява в провинцията Аквитания, дето гр. Тулуза става център на движението; и от там то се разпространило във всички области на юг от р. Лоара. В 1022 г. богомилството било разпространено вече почти във всички френски области. Благородници, хора из народните маси, духовници и пр., отличаващи се със своята религиозност и ученост, са ставали негови привърженици. Голяма част от гр. Орлеан преминала към богомилството, от там пращали хора да разпространяват тия идеи в околните градове. В областта Шампан главен богомилски център бил замъкът Монвимер. В областта Перигор богомилството проникнало в много замъци, от които замъкът Монфор бил важно богомилско огнище. Много души се отказвали от своя дотогавашен живот, за да живеят чистия живот на съвършените.

В 1220 год. от България отишъл във Франция пратеник, за да окуражи тамошните албигойци и да им даде съвет при силни гонения да потърсят убежище в България. Инквизицията и другите мерки на църквата били насочени не само против богомилите, но и против другите свободни, идейни движения, обаче, те били учредени първоначално против богомилството и последното дало сравнително най-много жертви на инквизицията.

В 1178 г. се обявил първият кръстоносен поход против френските богомили; той бил придружен с голяма жестокост. По-после против тях бил обявен втори кръстоносен поход, който бил по-продължителен и който съставлява една от най-кървавите епохи в историята[6]. В 1227 г. се създали инквизиционните комисии, които имали право да арестуват богомилите. А в 1232 г. се учредила инквизицията във Франция. Към края на кръстоносните походи едно

---

[6] 4 С художествено жив език Морис Магр излага потресаващи факти за избиването на албигойците. По заповед на папа Инокентий III калугери обикаляли цяла Франция, за да проповядват кръстоносен поход против град Тулуза и останалите албигойски места. Извършило се буквално клане на албигойците. Три лица били главните ръководители на клането: папа Инокентий, който пожелал и заповядал кръстоносния поход. Току-що станал папа, той почнал в своите речи да говори, че требва да се унищожат нечестивците. Това е била господствуваща идея в неговия живот. Той мислел, че всеки човек, който има разбиране за Бога, различно от догмите на църквата, трябва да бъде немилостиво изгорен. Той даже отивал по-далеч и казвал, че трябва да се разравят труповете на умрелите еретици, за които приживе не се е знаело, че са били еретици, за да нямат мир, на който нямали право. Някой път разровеният труп бил влачен по улиците на града, предшествуван от глашатай, който викал на населението: „Който така прави, така ще загине“. Друго лице, което е ръководило борбата против албигойците, бил Симон Монфор, който не знаел да чете и да пише, и калугерът Доминик. При клането на албигойците един попитал: „Как да разпознаваме албигойците от католиците?“ На това абат Сито отговорил: „Убивайте всички! Бог ще може да познае своите си“. Улиците на градовете били пълни с убити. Някои мислили да намерят спасение в църквите, обаче, кръстоносците ги запалили и те изгорели живи. Напр. 12 хиляди души по тоя начин загинали в катедралата Сен-Назер. Цели градове били отдадени на пламъците, и войниците убивали всеки, който се е опитвал да избяга от пламъците.

от последните убежища на албигойците във Франция бил Монсегюр. Той паднал в 1244 год., и тогаз 200 души съвършени, живущи там, били изгорени от инквизицията без съд. Тогаз много албигойци избягали от Франция в съседните страни и занесли новите идеи.

Германия.

В Германия богомилството проникнало през Унгария, Италия, Фландрия, а също така и от Франция след избягването оттам на гонените албигойци. В 12. век виждаме вече доста силно богомилско движение в Кьолн. Там то е било пренесено от Фландрия или Франция.

Тогаз е имало вече богомилски общества в Саксония, Бавария, Швейцария. Но изобщо богомилското движение в Германия е било по-слабо, отколкото в Италия и Франция В 1167 г. в Кьолнската катедрала повикали богомилите и един виден богослов Екберт влязъл в спор с тях, и след това били изгорени на кладата; те отишли на кладата с радост и ентусиазъм. Един от тях, Арнолд, когато вече пламъците го обгръщали, казал на съмишлениците си: „Братя, бъдете твърди в своята вяра; от този ден вие сте съединени с мъченичеството на Христа". В гр. Бон на кладата били изгорени много богомили; споменава се за Теодорих и много други.

В Германия най-силно е било богомилското общество в Бавария. Там е имало около 40 богомилски кръжоци. Много от тях са имали свои училища. В Австрия, особено във Виена, имало също така богомили, които били в свръзка с тия в Далмация и Ломбардия. И Вестфалските богомили имали свои училища.

В 1231 г. по заповед на папата доминиканците във Вюрцбург учредили инквизицията с клонове в цяла Германия. Император Фридрих я взел под свое покровителство. Били изгаряни много богомили, принадлежащи на всички класи, от двата пола и. от разни

възрасти. Те били пращани на кладата без присъда с лъжливи свидетели.

Сродно движение на богомилството в Германия било „Братството на свободния дух“. И даже нямало в някои отношения точна граница между тия две течения. И след кървавото опустошение всред немското богомилство, богомилският дух бил пренесен в това „Братство на свободния дух“, което продължило работата в това направление.

Англия.

Богомилството по-слабо се разпространило в Англия. В 1159 г. някой си Жерар с около 30 души свои съмишленици, мъже и жени, от континента се преселили в Англия, за да се спасят от преследванията, и се установили в Оксфорд. Там спечелили доста привърженици чрез чистотата на своя живот. Кралят заповядал да ударят на челата им печат с нажежено желязо, да ги изгонят и никой да не ги приема. Мнозина от тях загинали на кладата.

Испания.

Богомилството се разпространило в северната ѝ част, съседна с Франция: Арагония, Каталония, Леон, Навара. В 12. и в началото на 13. век идели съвършени от Франция, за да проповядват. Папа Григорий въвел инквизицията в Испания за борба против богомилите. Много от тях били изпратени на кладата.

Русия.

В 1004 г. богомилството проникнало в Киев. Разпространявал го някой си Адриан. И в Русия богомилството било подложено на гонения.

Освен това богомилите проникнали и в Чехия и в други страни. Богомилите не са били мирен елемент. Те са отивали

навсякъде. След откриването на Америка, отишли са и там. Те са били много смели.

* * *

Богомилското движение раздвижва широките народни маси, буди, съживява, просвещава, внася борчески дух, подем, идеен живот. Ето защо, с право Клинчаров казва[7]: „С унищожението на богомилското движение в средните векове българската реакция не само убила жизнените сили на българския народ, от които той имаше нужда, да се брани против похитителите на неговата политическа свобода и национална независимост, но с унищожението на богомилството за дълги години се отне съдържанието на българската култура, която затова до началото на 19. век представлява монотонна степ“.

* * *

Каква съдба може да има една държава, дето селянинът е почти като роб, в най-голямо безправие и мизерия, експлоатиран от едрите земевладелци и висшите кръгове; когато от друга страна претендентите за царския престол се намират в борби и раждат междуособици? Падането под турско робство беше пряко последствие от тия причини. Шафарик (цитиран по Клинчаров) казва: „Българското царство никога, даже и във време на най-обширните му граници, сила и слава, не е имало достатъчно твърдо основание, което би могло надълго да утвърди неговото политическо съществуване. Намирайки се на средата между две враждебни политически сили: Византийската и Римската империи, Цариград и Рим, българското царство най-после, особено след увеличението в него на разврата и

[7] Виж: Клинчаров: „Поп Богомил и неговото време“, стр. 163.

безнравствеността, е трябвало да се обезсили и да стане плячка на силните свои неприятели.“ Клинчаров по този въпрос казва: „В литературата са пуснали корен не едно и две заблуждения против богомилството, като социално, религиозно и реформаторско движение. Най-първото от тия заблуждения е, че богомилството не е създало нищо трайно в литературата и не е направило нищо за прогреса на България в средните векове. Друго едно заблуждение се състои в това, че богомилското движение стана причина за падането на България под турско робство. И двете тия заблуждения имат представители в нашата и чужда литератури, но поради тяхната очебийна несъстоятелност ние не смятаме да се спираме обстойно върху тях.“[8]

Но този въпрос си има и друга, по-дълбока страна. В историята виждаме, че всяко ново движение, всяка нова идея среща противодействието на реакцията. В 1211 г. се свиква в България първият събор против богомилите – носители на новите идеи. След туй се свикват още два събора. Богомилите се преследват, затварят, клеветят, охулват, изтезават. Най-идейните, най-будните хора в България, борците за нов живот, работещи за нова култура на общочовешко братство, борците против войната, против всяко насилие, борците за свободната човешка мисъл, изпълнени с симпатии към страждущите и угнетените, тия, които с най-голямо самоотричане пръскаха светлината на новите идеи в България и чужбина, бяха избивани, пращани на кладата, изгонвани.

Именно избиването и изгонването на богомилите е една от важните причини за падане на България под турско робство. Законите на природата са неизменни! Всеки, който ги наруши, понася последствията! Всеки народ, който наруши известни

[8] Виж: Клинчаров: „Поп Богомил и неговото време“, стр. 143.

природни закони, в края на краищата пожънва отрицателни резултати и отива към своя упадък и самоунищожение. Това е изтъкнал с много исторически примери и Морис Метерлинк[9]. Първият закон гласи: Всеки народ, общество, раса и пр., който върши неправди, насилия и пр., като магнит привлича към себе си силите на разрушението и ще мине през катастрофа или даже ще бъде пометен. Вторият закон гласи[10]: Опълчването против една божествена вълна, против хората, които носят новото, води с себе си си своите последствия. Защото това новото е, което носи живота, прогреса, светлината, всички опреснителни сили, подмладяването! В историята има примери, които показват, как действат тия два закона. Египтяните чрез неправди, вършени върху робите и съседните народи, привлякоха към себе си, въз основа на тия закони, силите на разрушението, слязоха от своето величие и за винаги изгубиха ония творчески сили, на които дължаха разцвета, от който, тъй се възхищаваме днес. По същите причини загинаха и великите цивилизации на Асирия и Вавилон. Те даже съвсем се заличиха от лицето на историята.

Испанците с хиляди пращаха на кладата евреите, маврите и тъй наречените „еретици“ и в края на краищата станаха второстепенна държава. Също тъй старият режим в Русия упражни големи неправди, безброй идеалисти пращаше в Сибир или на бесилката, и след туй трябваше да рухне чрез страшна катастрофа. Евреите разпнаха Христа, и след туй Ерусалим беше разрушен до основи от римляните, а те разпръснати по лицето на земята. И ето вече 2000 години оттогава, и още не могат да се съвземат!

---

[9] 7 Виж Морис Метерлинк: „Мъдрост и съдба“.
[10] По-големи подробности по това виж в статията: „Слизане и възлизаме на народите“ в сп. „Житно зърно“, год. IX.

НОВО ОТНОШЕНИЕ КЪМ БОГОМИЛСТВОТО

Нека да кажем няколко думи за оная промяна, която се констатира в отношението на учения свят спрямо богомилството. То на времето си имаше много противници, което винаги става, когато се появи една вълна, която иска да внесе нещо ново в живота; тогаз крепителите на старото реагират. И всички досегашни източници за богомилството бяха повечето от противници, поради което по-рано царуваше едно съвсем криво схващане за него. Клинчаров казва[11]: „За да оправдае жестокия удар, който нанесе върху богомилското движение, българската реакция от средните векове трябваше да отрече всички политически качества на богомилството, да фалшифицира неговото учение и литературно дело, както и да отрупа последователите му с най-черни краски“. Но откак обективната историческа наука се зае с изследването на богомилството, дойде се до съвсем друго заключение. Сведенията, които ни дават историците за богомилите, трябва да ни изпълнят с уважение и благоговение към това учение. И интересно е, че всички модерни изследователи на богомилството, безразлично кой мироглед застъпват, от окултисти, вегетарианци и пр. до социалисти и материалисти, – всички с най-голямо уважение говорят за богомилското движение и го издигат като най-светла точка в българската история.

Преди да кажем няколко думи за същността и мисията на богомилството, нека споменем няколко мнения за него, за да се види, как новата историческа наука гледа на него.

[11] Виж Клинчаров: „Поп Богомил и неговото време“, София 1927.

Т. Икономов. Когато Карапетров говорил с Икономов за богомилството, последният казал[12]: „Добре е да се напише книга за този велик българин. Богомилите се грижели за благосъстоянието, свободата, равенството на сънародниците си, угнетените, онеправданите, оголени от болярите, от духовенството и от правителството в онова време, когато едни са разкошествували, пиршествували и се пресищали, а другите гладували".

Христо Досев[13] казва: „Нищо друго не е известно за живота и смъртта на Богомила, на тоя несъмнено забележителен, умен и дълбок човек, който зад купчината заблуждения и суеверия, които са се натрупали несъзнателно и съзнателно върху Исусовото учение, е могъл да забележи, да схване същността на последното и с своите разбирания и стремежи да изпревари и да надмине на столетия и хилядолетия своите съвременници. Животът на Богомила повече или по-малко в своята общност бил изпълнение на нравствствените заповеди и идеали, дадени от Христа в Планинската проповеди".

Проф. **Иордан Иванов**[14] казва: „Като носители на възгледите на началното християнско общество за братство и равенство, богомилите се отнасяли с неприязън към съвременния им политически и религиозен строй. Войните и убийствата, насилията над бедните и над лишените от право и защита и социалното неравенство, узаконено от държавата и черквата, никога не подхождали на богомилския идеал за християнско общество. В богомилството отбелязваме прояви от човешко братство, прояви, които може би са били много подранили, но които правят чест на реформатора Богомила и на неговите близки съратници в българската

---

[12] Виж Карапетров: „Сборник статии", 1898, стр. 210.
[13] Виж Христо Досев: „Богомили, история и учение".
[14] Виж от него: „Богомилски книги и легенди", 1926 г., издава Бълг. академия на науките.

земя и в Западна Европа. Позивът на Богомила не е могъл наистина да осъществи желания преврат в обществото, защото пречките са били непреодолими, обаче, неговият глас се пронесъл из цяла Европа, заседнал в сърцата на благородните люде и в душите на унижените, за да се предаде на по-новите поколения, и най-сетне се обърнал на дело. Така бавно и постепенно напредва човечеството и над костите на своите благодетели то гради своята бъднина и благоденствие".

Христо Въргов[15] казва: „Поп Богомил с риск на живота си срутил инквизиторските стени, махнал печатите на българската мисъл и съвест и дал волност на окования в вериги български дух. Това е най-светлата и почти единствена страница от нашата родна, културна история. Богомилите сж проявили най-светлото, най-идейното, що е могло да създаде некога българският гений и то не само в теоретическите умувания, а приложено на дело. Чрез богомилството ние се приобщаваме към общоевропейската култура, затова не укор заслужава то, а почитта на всеки разумен и морален българин".

Янко Сакъзов[16] казва: „Българският народ би могъл да се гордее, че у него за пръв път тъй ярко очистено и дълбоко се появило онова реформаторско движение, което неколко века след това е спасило европейските народи от феодалното църковно учение и разтление. То е родило ренесанса с неговия разцвет на философия, наука и морал". Янко Сакъзов като взема пред вид низкото положение, в което е било тогаз духовенството в България и че почти всички сведения зв богомилите са от противниците, казва, че по тия

[15] Виж от него: „Революционери", 1924.
[16] Виж книгата му: „Българите в своята история".

две причини „повечето исторически писатели са склонни да отдадат правото на богомилите, а не на техните гонители и противници“.

С. Венгеров[17], руски писател, казва в своя труд върху богомилството: „Може да се каже, че току-речи всички гледат на албигойството като пръв лъч светлина, който се мерна в средневековната нощ. Но това не е досущ вярно. В същност тая светлина за пръв път светна в едно по-далечно кътче в Европа, – в дивата страна на „българските варвари“, както казват съвременните летописци. Тая светлина се усилваше все повече и повече и най-после се обърна на грамаден пожар, чийто пламък и искри достигнаха и далечните страни на Европа. Който е запознат с историята на славянството, ще разбере, че ние говорим за богомилството, за това най-ярко явление в българската история, при което чувстваше, че излизате от тесните предели на историята на един народ и се докосвате до всемирното течение. Богомилството е един от ония редки случаи, когато славянството е вървяло на чело на човечеството, когато по-добрата част на силния с своята философия запад на драго сърце е преклонил глава пред нравствената сила на славянските „еретици“. Поетичният Прованс[18], в който са ходили от кула на кула високодаровитите трубадури, певци на любовта и на негата, жадно се е вслушвал в безискуствената реч на българина и се е признавал за победен. Богомилството е имало грамадно влияние върху вървежа на европейските идеи. Албигойците в Франция са приели цялото учение на богомилите. Ние ще се убедим тогаз, че великото значение на славянската мисъл за по-нататъшната общоевропейска свобода се е изразило като религиозна свобода. Причината на това явление очевидно се е заключавало в ония дълбоки нравствени основи, които

---

[17] С. Венгеров:“Богомили“. Исторически очерк.
[18] Област във Франция.

се криели зад религиозния принцип на богомилството. Славянството по-дълбоко е разбрало братската проповед на евангелието, за да тръгне на чело на по-долните обществени слоеве от съвременното му човечество. И Европа на драго сърце тръгнала под това ръководство. Ето как бляскаво почна славянството да действа върху общия вървеж на цивилизацията. И тоя блясък не е външен. Богомилството е център на оная верига, около която се е сгрупирала цялата българска история и това дава високоидеален характер на ролята на българите в историческия живот на народите".

Проф. **Иван Шишманов** в една своя реч казва, че България е дала нещо ценно на запада, а именно чрез богомилството.

Клинчаров казва[19]: „В съгласие с малкото, но съдържателни факти, с които разполагаме, ние можем да кажем, че златният век на българската култура съвпада с политическата и религиозна пропаганда на богомилите; без нея тая единствено съдържателна епоха в историята на българската цивилизация не би съществувала". – „Богомилството внесе във възраждането – от тук и в реформацията – своя граждански елемент: свободата на личността и правото на свободно развитие на култа и на местните градски общини, политическо равенство между жителите на една и съща област, с други думи на първо място богомилството отрази своето влияние върху политическите и културните учреждения на западна Европа, без да отмине незасегнато и нейното изкуство. Богомилството, което в западна Европа се яви под различни и многобройни названия – вложи в новите движения нещо повече: то вложи в тях най-симпатичната и затова вечно характерната черта на своето движение: интернационалната, международната солидарност".

[19] Виж Ив. Клинчаров: „Поп Богомил и неговото време", - София, 1927 г.

Д-р **Михаил Геновски**[20] казва: „Истинското богатство за съвършените богомили е било богатството на духа, богатство с добродетели и способност за добротворство. Противници на наказанието, принудата и насилието, богомилите са отричали причиняването на смърт. Те са били не само против посягането върху човешкия живот, а и върху живота на всяко одухотворено същество. Богомилите са били просветени и книжовни.“

Стоян Ватралски казва: „Най-великият българин е бил и е поп Богомил. Той единствен между нашето племе с кваса на своето жизнедавно учение е внесъл ценен принос в световната култура. Поп Богомил беше предтеча на всички велики реформатори, с които цивилизацията днес се гордее.

От своя народ, тоя великан, е нещо повече от отречен. Нещо по-срамно от забравен. Той трябва да се възкреси от гроба на забвението“.

Стилиян Чилингиров по покана на Софийския областен читалищен съюз държа през есента на 1936 г. сказка на тема: „Какво е дал българинът на другите народи?“ В нея той изтъкна, че богомилството е имало грамадно влияние за събуждането на западна Европа и за реформацията.

Проф. **Флорински** казва: „Богомилите представляват едно от най-крупните и сложни явления в югославянската история, което не е разяснено още в своята същина.“

Пипин[21], руски литературен историк, казва: „Богомилството е забележителен и рядък факт на влиянието, което от славянския живот е преминало в историческия живот на западна Европа.

---

[20] Виж Д-р М. Геновски: ..Нравствените норми на богомилите“ в сп. „Философски преглед“, г. VI, кн. 1.

[21] Цитиран по Венгеров.

ВСЕМИРНОТО БРАТСТВО. ТРИТЕ КЛОНА

„Природата е ценна в тоя смисъл, че в нея живеят най-разумните същества, които някога сте срещали, най-разумните същества, които можете да си представите, най-добрите, най-силните, най-любещите. В света има една обща идея, на която те са носители. Зад всички явления седи нещо разумно. Тия същества съставляват едно общество, един вечен свят, и от там всички светове водят началото си. Те строят, те градят. Всичко расте под техните грижи“. Учителя

Когато гръцкият законодател Солон посетил Египет, един жрец в Саис му казал: „Вие в Гърция сте деца по отношение на великото знание, което съществува в света. Вие напр. не знаете, че преди да живее в Гърция вашето племе, Гърция е била море, а по-рано – пак суша. И в нашит летописи е записано, какъв народ е живял там тогава и каква е неговата история. После вие не знаете, че на запад от Херкулесовите стълбове[22] е имало едно време голяма земя, която сега е потънала под морето. И в нашите документи е записана подробно историята на тая земя, живота, историята, културата на народите, които са живели там и пр.“[23] Тая суша, за която разправял жрецът на Солона, е Атлантида. Последните изследвания потвърдяват думите на жреца от Саис. И наистина, на запад от Африка и близо до нея има ред острови: Канарски, островите на Зеления нос, Мадейра и пр., които по геологически строеж, флора и фауна много повече приличат на Америка, отколкото на Африка, макар и да са близо до нея. Това загатва, че те са били едно време съединени с Америка чрез суша и са

[22] Гибралтарският проток.
[23] Виж книгата „Тимей“ от Платон.

образували едно цяло с нея. После, езикът на туземците на тези острови прилича не на африканските езици, но на езиците на американските туземни червенокожи племена. От друга страна у тях съществува предание, че те са потомци на една велика раса, която е живяла на запад и е потънала под водите, а пък в мексиканските туземни племена съществува предание, че те са дошли от изток от една земя, която е загинала чрез потоп.

Но нещо, което е още по-интересно, то е, че културата на древния Египет по много работи се приближава до културата на американските туземни племена. Требва да се има пред вид, че сегашните американски туземни племена са изродени потомци на народи, които са родили мощни цивилизации, чиито останки намираме в разкопките на Перу, Мексико и пр. Приликата между египтяните и американските туземци е голяма, особено в живописта[24]; египетските художници като да са копирали буквално своите фигури от южноамериканските изображения. Хумболд бил учуден от приликата в прическата на древните египтянки и мексиканските жени. Жените на некои южноамерикански туземни племена и до сега носят още същите жълти рокли прилегнали о краката, каквито са носели древните египтянки. Погребалните обичаи са били същите у египтяните и у ацтеките: балсамиране и обвиване на трупа с скъпоценни тъкани. От друга страна има голямо подобие в техните езици.

Значи, самата наука сега потвърждава думите на жреца от Саис, че Египет не е бил страна на невежеството. Те са притежавали една велика наука, едно велико знание, което мнозина съвременници не подозират. Напр. пирамидите са построени от големи каменни блокове с по хиляди килограми, и тия блокове са били донасяни от

---

[24] Виж статията на Орлов в сп. „Природа“, год. X.

едни планини, които са на юг от Египет. С каква сила, с какви средства са донасяни тия камъни от тия планини и са били качвани до такава височина, за да образуват пирамидите, това за учените е загадка. Самият тоя факт вече говори, че египтяни- г са притежавали знания, които днешната официална наука още не притежава.

Това е в съгласие с твърдението на окултната наука, че древният Египет е бил един от фокусите, в който по-интензивно е работило Всемирното Братство. Тия сили на Всемирното Братство, които са работили в Египет, по-рано са работили на друго място и след туй са съсредоточили своето внимание на Египет, дето работили в течение на много хилядолетия. Тогаз са били построени първите пирамиди. По-после те се преместват другаде.

Има една велика наука за живата природа, която изучава по-дълбоките закони на битието. Тя е обширна. Името ѝ не важи. Можем да я наречем, както искаме: божествена наука, жива наука и пр.. Окултната наука е само част от нея. Ако искаме да имаме знание, трябва да знаем нейната област на изследване, законите, които тя изучава. Те водят към висш съзнателен живот. Великите гении на човечеството, които са ръководили последното, са запознати с тия закони. Това са великите души, цветът на човечеството. Идеята за слугуване на другите, на Цялото, прониква техния живот.

Съществува в света братство на Великите гении на човечеството, на Великите души, които вследствие на дълга еволюция в сегашната и миналите вселени, са достигнали до най-голямо развитие на любовта, мъдростта, знанието, силата, благородството, закона на жертвата, самоотричането. Именно, това е тъй нареченото Всемирно Братство. То съществува от памтивека. То ръководи процесите на цялата природа, то стои зад всички явления в природата. Същевременно то ръководи процесите на нашата планета

– земята, еволюцията на минералите, растенията, животните и специално развитието на човечеството.

Основният принцип на това велико Братство е помагане на по-малките в техния еволюционен път. Следи от тяхната дейност се намират във всички епохи на историята. Сент-Ив-Д’Алвейдър говори за дейността на това Всемирно Братство[25]. Навсякъде в историята имаме запазени документи за тях и за тяхната роля. При кои се е учил Питагор във време на своето пътуване, за да се върне с дълбока мъдрост в Гърция? Кой е Теофан, за когото разправя Седир в своята книга: „Les initiations“? С кого се среща Андреас, а после и самият Седир? И тая среща е била най-великото събитие в живота на Седир и е указала грамадно влияние върху него. И след това той основава (след последната война) школа във Франция, която и сега съществува. – С кого се е срещал Месмер във Виена, след което той добива вече нова светлина и дейността му взема съвсем нов характер? Това са все загатвания за членовете на Великото Всемирно Братство!

В Послание към евреите, гл. 12, ст. 22–24 се дава само едно слабо загатване за съществуването на Великото Всемирно Братство. Ето що се казва там: „Но пристъпихте към хълма Сион, до града на Живия Бог, Небесния Ерусалим, и при десетки хиляди тържествуващи ангели и при Събора на Първородните, които са записани на небесата, при Бога, Съдията на всички, при духовете на праведниците, които са стигнали до съвършенство, при Исуса Посредника на Новия завет и при поръсената кръв, която говори по-добри неща от Авелевата.“

Това е едно много дълбоко място, което може да се напише само от един по-светен, какъвто е бил апостол Павел. Що се разбира под хълма „Сион“, под „града на живия Бог“, под „Небесния

[25] Виж Saint-Yves-D’Alveidre: „La Mission de l’Jnde“.

Ерусалим“? Това е именно онзи разумен център, който работи в природата. Тук като се говори за „Събора на Първородните“, се разбират ония членове на Всемирното Братство, които са над сегашната човешка раса, които са завършили своето човешко развитие и сега ръководят строителните процеси в природата. А пък дето се говори за „духовете на праведниците“, които са стигнали до съвършенство, тук се .загатва вече за тия същества от сегашната човешка раса, които са завършили своето човешко развитие и са почнали да помагат във великата творческа работа на Всемирното Братство.

Съзнанието им е проникнато от милосърдие, благородство и себеотрицание! Тяхната помощ не е кратковременна. Те работят по планове, за чието реализиране се изискват милиони години. И едничкото, което ги подтиква към този вид дейност, е съзнанието за възвишените сили, дремещи във всяка душа. Вдъхновява ги прозрението за красотата на бъдната картина на пробудената човешка душа! Красотата на далечния идеал влива нови сили в тях. Съзнанието им е най-близко до това на художника, който е радостен и вдъхновен от видението за онова, което ще се изяви в художественото произведение! Любовта към всичко живо дава крила на дейността им.

Всички на земята, които работят в хармония с техните стремежи, които работят за повдигане на другите, подтиквани единствено от любов, без да чакат нито слава, нито богатство, нито власт и пр., те са вече сродни, близки, вътрешно свързани с това Всемирно Братство.

Всеки може да влезе във връзка с това Всемирно Братство, когато работи в духа на техния идеал. Тогава той живо ще почувствува не само вътрешна връзка с това Братство, но и неговата вътрешна

подкрепа, ще почувства зад себе си като тил тяхната сила, тяхната помощ, тяхното знание. Той няма да бъде сам в своята работа. Когато човек работи за великия идеал, който въодушевява това Братство, той вече вътрешно е в тяхната система и на всяка крачка в живота си ще чувства тяхното съдействие и готовност да подготвят и подобрят условията и резултатите от неговата работа. Когато той работи в този дух, те са с него. И радостта, която ще усеща в такава дейност, ще показва, че той е вече във вътрешна връзка с тия напреднали същества, че възприема част от тяхната радост.

Всеки слънчев лъч, всека дъждовна капка, всяко облаче, всеки планински връх, всяко цвете ни напомня за великата им дейност, която стои зад всички форми и явления. Зад всичката тая картина, която виждаме около нас, седи разумната дейност на тия същества. И благодарение на голямото им знание и сила, те винаги постъпват по най-разумния и най-сигурния начин за постигане на своите цели.

Работата на това Всемирно Братство буди благоговение у всеки, който вникне в характера на дейността им. Те работят в тишината, в мълчание, не претендирайки нищо за себе си, нито име, нито власт. И при всички възпитателни методи, които употребяват, при всичката помощ, която дават, те оставят пак отворени възможностите за свободна проява на съвременния човек в областта, в която той може да твори и да се прояви активно, с собствена инициатива. Всемирното Братство по този на- чин прилича на градинаря, който не ограничава естеството на растението, което отглежда, и само му дава благоприятни условия, добра почва, влага, топлина и пр. и го предоставя то да прояви свободно своята природа. И тъй, Всемирното Братство не предписва свои произволни методи, свои граници и пр., а само подпомага на оня естествен, свободен развой на силите, вложени в човешката душа.

Мощните сили, с които това братство разполага, са грамадни. Това са всички гении, които са надраснали личния живот и са влезли във възвишения живот на служенето, който живот единствено е източник на най-високите радости в живота и го осмисля. Силата им произтича от това, че знаят езика на природата и вследствие на това тя им отваря своите съкровищници.

Когато погледнем на живота с такова разбиране, виждаме, че изобщо еволюцията, всяко повдигане се дължи на помощта на по-горните към по-долните. В цялата вселена констатираме следното: по-силните, по- горните, по-знаещите помагат на по-долните. Взаимопомощта и служенето са главният фактор за напредъка. И имено на туй се дължи тая красота, която виждаме в целокупната природа. Това на е вече мъртва машина, а е нещо живо и разумно.

Ако проследим историята на човечеството и последователното основаване, цъфтеж и смяна на културите, ще видим на всякъде доказателства, следи за съществуването на тия Велики Гении на човечеството, за тяхното благотворно влияние. Притежавайки грамадни знания и знаейки посоката на развитието на човечеството, те винаги са се притичвали на помощ при основаване на нови култури и техния по-нататъшен живот чрез изпращане клонове в разните части на света. В Индия те са оставили повече философска наука, а в Египет повече научни данни.

След местенето на своето огнище от Египет, те продължават да подкрепят тая страна чрез свой клон. В зазоряването на всяка култура винаги ще видим тяхната разумна и всестранна помощ.

Всемирното Братство изпраща три клона в разните култури.

Можем исторически да проследим дейността на тия три клона.

Първият клон е имал за цел да подготви условия за християнството; да подготви съзнанието на човечеството за

християнството. Вторият клон е имал за мисия да внесе християнството в света. А третият клон е имал за цел да реализира божественото учение (християнството).

Първият клон в разните култури носи разни имена; той най-първо работи в Египет; там членовете на тоя клон се наричат херметисти; после те работят в Персия – това са маздеистите. После работят в Асирия и Вавилон. После простират своята дейност и в Гърция: там се наричат орфеисти.

Вторият клон от Индия отива в Египет и от там в Палестина. Това са есеите, есейската школа в Палестина. После от там той простира своята дейност в Рим, Англия, Германия, Франция и пр.

Третият клон най-първо работи в Индия, после в Египет, Сирия, Мала-Азия и след това в България и туря основата на Богомилското движение. По-после богомилството пренася тая вълна, своите идеи на запад и създава движението на розенкройцерите, илюминатите, мартинистите и пр..

Клоновете на Всемирното Братство са давали мощен тласък на дадена култура чрез разцъфтяването на философията, науката, поезията, музиката, архитектурата, живописта, чрез разпространение на възвишени идеи за култивиране на индивидуални и социални добродетели. Разбира се, Всемирното Братство е могло да действува в дадена култура само в известни рамки, според степента на съзнанието и според способността ѝ да възприема и оплодотвори в живота известни възвишени потици. Чрез даване на нови импулси и идеи то е действувало за постепенното разширение на човешкото съзнание. Те са работили в две направления: от една страна чрез своята дейност направо са внасяли в обществото нови творчески идеи и импулси, и от друга страна чрез поставяне на поети, художници, музиканти, учени, философи, общественици, държавници в контакт с

новите идеи, те са ги вдъхновявали да творят в нов дух, в ново направление. И наистина, ако проследим историята, ще видим, че множество най-видни идеалисти в изкуството, науката, обществения живот и пр. са били пряко или косвено свързани с някое движение, което произхожда от Всемирното Братство. Но по някой път не е било необходимо тези поети, философи и пр. да влязат в пряка връзка с тия движения; по някога е било достатъчно те да бъдат по-готови, по-чутки души, за да възприемат известни нови идеи, които са се носели из въздуха, тъй да се каже, благодарение дейността на тия мистични братства.

Тия три клона идат от едно по-високо място. Тия, които ръководят тия три клона, са посветени.

Нека проследим по-подробно исторически това.

ПЪРВИЯТ КЛОН

Според Шамполион, виден френски египтолог, египетската култура е съществувала 48,000 години преди Александър Велики, а в същност е много по-стара. Има доказателства от Св. Климент Александрийски, че е имало 30,000 тома херметични книги и той твърди, че в негово време са 42. А сега са запазени само някои от тях.

В Египет са запазени документи за Хермес Трисмегист, който е бил от ранните ръководители на египетската култура. Египет, както и Индия, са били центрове на посвещение в древния свет. Че наистина е така, се вижда от обстоятелството, че най-видните мъдреци, философи и пр. в света са отивали в Египет или Индия, за да получат посвещение и след това са се връщали, за да работят в своите страни и са давали нов тласък на културата. Египтяните са били запознати с окултната наука. Напр. те са казвали, че човек има следните тела: хат (физическо тяло), анх (етерно тяло) ка (астрално тяло), и по-горни тела: хати, Бай, Хеиби, ху. На едно място в намерените египетски книги се казва, се човек се предпазва от лош път от ка, бай и ху.

Когато първият клон почва да работи в Персия, там се разцъфтява бляскава култура с подем във всички области на живота. Зороастър се ражда в Персия и пътува в разни земи, за да влезе в свръзка с центровете на Всемирното Братство и след това се връща в Персия. Идеите на Зороастър (и на маздеизма) са изложени в книгата „Зендъ-Авеста“. Тук ще спомена само неколко думи за тая книга, за да се види, как маздеизмът, както и другите духовни движения преди християнството, са подготвили християнството и неговата култура, те са възпитавали народите, с които са били в контакт. Всичко това картинно е описано в „Зенд-Авеста“ по следния начин: „В едно време,

когато Ангро-майниус (злото) имаше сила, и злото на земята беше голямо, народите без съдия, и Ариман беше техен господар и мъчител, тогаз Бог прати Зороастра да помогне на човечеството“. Като се връща Зороастър в Персия, той се оттегля в планината, за да попита Бога и за да размисли в най- голямо спокойствие, какво да съобщи на своето отечество. И „Зенд-Авеста“ разправя: „Тук му се явява Бахман, един от горните ангели; лицето му било като слънцето. Бахман го попитал: „Кой си и какво искаш?“ Зороастър му казал: „Аз искам да знам, кое се харесва на Ахурамазда, обаче не знам, какво иска Той. Ти, който си чист, покажи ми пътя на закона“. Ако четем внимателно „Зенд-Авеста“, въоржжени с окултни познания, ще видим там изложени доста окултни истини. Напр. там се казва: „Всяко същество си има феруер, божествена искра, която е една мисъл на Ахура-Мазда“.

Как Зороастър със своите идеи даде тласък на културата и разшири съзнанието на народа, се вижда от следното: „В „Зенд-Авеста“ се казва, че верующият трябва да бъде борец, да се бори с злото. Познанието на Ахура-Мазда е най-първият дълг на човека. Понеже Ахура-Мазда обича всички същества, то и човек трябва да ги обича, за да изпълни волята Му. Там се препоръчва чистота в тяло, в мисли и дела. Всеки човек трябва да се бори, за да помогне на победата на Ахура-Мазда. Целият живот е единство. Целта на всеки човек е да стане съвършен. Още от малки децата трябва да се възпитават да обичат истината. Лъжата на много места се прокълнава в „Зенд-Авеста“. Ще дадем една извадка от „Зенд-Авеста“, за да се види, как постепенно тая култура подготвя съзнанието на човечеството за християнството: „Изследвай пътя на душата, от де иде и защо е в тялото. Не се обръщай назад. Седем пътя има, които водят към развала. Божественото да изпълни твоята душа! Очите ти

да бъдат насочени към небето! Стреми се към светлината на Отца, от Когото твоята душа е излязла. Душата се стреми да се съедини с божественото в себе си. Не опетнявай Духа и не го смъквай в низините“.

Казахме, че първият клон после отива към Асирия и Вавилон. И тогаз те стават център на дълбока наука; там се разцъфтяват науките и изкуствата. Създава се мощна архитектура, раждат се видни поети; писмеността дохожда в златната си епоха. Важни са изследванията на английските ориенталисти Henry Rawlinson и Norris. В книгата им „Cuneiform Instruction of Westlern Asia“ е изложен превода на множество таблици от царския палат в Ниневия. Тия таблици съдържат окултни истини. После Layard на същото място е намерил 200 таблици, върху които е написано едно окултно съчинение, което авторът сравнява с „Атарва-Веда“[26] на Индия. Те са запазени в Британския музей. Писани са на акадски език с превод на асирийски.

По-горе споменахме, че египетският клон после почва да работи в Гърция. Това става във времето, когато наближава да се повдигне Гърция и да даде нещо. Орфеистите, едно мистично братство, започва да работи в Гърция. Между Египет и Гърция почва по-на-татъшна връзка, за да се оплодотвори гръцката култура от духовните и научни ценности на египетската. Тук можем да изтъкнем два важни факта: 1. Че действително най-видните гръцки мъдреци, философи и законодатели са ходили в Египет, за да почерпят висше знаеше, творчески идеи; такива са: Орфей, Талес, Солон, Питагор, Платон, Парменид и др. „Първите чужденци, които бяха посветени в тайните на Хермеса, бяха Орфей, Талес и Питагор“,

[26] Знае се, че Ведите, една от най-старите свещени индийски книги, имат 4 части: Ригведа, Яурведа, Самаведа и Атарва-Веда.

казва Карл Кизеветер[27]. В Гърция са съществували така наречените Елевзински мистерии (в Елевзис), чрез които подготвените са се въвеждали във висше знание за силите в природата, и човек, който е изучавал Елевзинскит мистерии, лесно ще види, как в тях се съдържа цялата окултна наука[28].

Чрез дейността на Всемирното Братство в Гърция почва подемът в културата: разцъфтяват се драмата и другата поезия, архитектурата, философията, науката и пр. Талес е роден в 640 година преди Христа в Милет. Като се връща от Египет, основава Йонийската школа. Той се прочул в Гърция с големите си познания и бил причислен към тъй наречените седем мъдреци. Мнозина не разбират думите му, че светът е съставен от земя, вода, въздух и огън. В същност тук се крие дълбок символизъм. Ред философи са били ученици на Йонийската школа. С това виждаме, как Египет чрез Талес и др., които са посетили тая страна, влияе върху културата на Гърция.

Друго лице, което е дало голям тласък на гръцката култура, е Питагор. Той е роден в 582. год. преди Христа в Самос; после се преселва в Кротона (Южна Италия), дето основава школа. За неговия живот имаме сведения от неопитагорейци и от неоплатоници, главно от Ямблих и Порфирий. Той е ходил в Египет и Азия. Ето що казва Порфирий в книгата си „Животът на Питагора“: „Питагор помоли преди своето пътуване в Египет Поликрата, царя на Самос, за едно препоръчително писмо до египетския цар Амазис, за да може чрез това писмо да бъде посветен във висшите учения на жреците. Самоският цар му даде такова писмо. Питагор се отнесе най-първо до

---

[27] Виж от него: „Der Okkultismus de Hltertums“

[28] Виж по това хубавата драма на Едуард Шуре: „Елевзински мистерии“, дето в художествена форма са възстановени тия мистерии въз основа на исторически проучвания.

жреците в Хелиополис. Те го пратиха в Мемфис до по-вещи хора. От Мемфис по същите мотиви бе препратен в Тива. Те не можаха да откажат направо, но се решиха да го отклонят от желанието му чрез прекомерна работа. Тъй като Питагор точно всичко изпълняваше, те се зачудиха на това толкоз, че го посветиха и го допуснаха до своите тайни, до които никой чужд неподготвен не беше допускан“. Питагор е указал голямо влияние върху хода на гръцката култура. Че наистина е тъй, се вижда между другото от обстоятелството, че Платон е едновременно ученик на Сократа и Питагора.

Платон е роден в 427. год. преди Христа и след пътуване в Египет и Азия, се завръща в Гърция и отива в Южна Италия и Сицилия, дето влиза в интимна връзка с тогавашните питагорейци. В Платона виждаме по тоя начин влиянието на Индия и Египет. Той приема културните ценности на Индия и Египет направо или косвено, и преобразени и нагодени с духа на епохата, ги всажда в гръцката култура.

Орфеистите – клонът на Всемирното Братство в Гърция – работят в няколко направления, за да внесат плодотворни елементи в гръцката култура: 1. Чрез елевзин- ските мистерии. 2. Чрез поставяне на по-напредналите идейни души в контакт с своите идеи. 3. Чрез разните разкази, митове, легенди на гръцката митология, пръснати широко из народа, те възпитават съзнанието на народа. Гръцките митове имат дълбока окултна основа. Те са проникнати от дълбок символизъм. Тук важи следният закон: Когато едно съзнание усвои некои висши истини в символична форма, то е подготвено да ги усвои по-после и в тяхната истинска форма.

Влиянието на Питагора и Платона се продължава в течение на много векове. По-късно Александрия става духовен център на древността и там действуват три школи: александрийска,

неопитагорейска и неоплатоническа, Александрийската е основана от Филон, неопитагорейската има за главен представител Аполоний Тиянски, а неоплатоници са: Амониус Сакус, Плотин (3. век след Христа), Порфирий (също), Ямблих (3-4 век след Хр.). Най-знаменитата книга на Ямблиха е: „Египетските мистерии“.

ВТОРИЯТ КЛОН

Мойсей изучи божествената мъдрост в школите на Всемирното Братство.

Няколко века преди Христа Всемирното Братство прати в Палестиня втория клон, който можем да наречем палестински. Този клон образува есейското братство. Есеите живели на общежития с колективна собственост. Те са имали групи във всеки град. Йосиф Флавий различава 4 вида членове на тяхното общежитие: начинающи, нови ученици и две степени напреднали ученици. Йосиф Флавий описва подробно живота им, а Филон описва живота на друго подобно общество в Египет – терапевтите[29]. Те в Египет са били предимно евреи и могат да се считат като египетски клон от есейците. Между двете общества има голяма прилика. И в двете се молят по един и същ начин в едно и също време, а именно пра изгрев слънце, с лице обърнато към слънцето. Изобщо на всякъде членовете на Всемирното Братство практикуват посрещане изгрева на слънцето. Това виждаме у есейците и терапевтите; това виждаме у Питагора. И богомилите са посрещали изгрева на слънцето. Това виждаме и днес у учениците на Всемирното Братство в България. Това е практикувал и Андреас, който е бил във връзка с Всемирното Братство. Ето с какви думи се описва това в „Посвещения“ от Седир: „Андреас разказа, че при едно пътешествие в Тибет той се изкатерил при разсъмване на един близкен хълм, за да наблюдава зазоряването и изгрева на слънцето, както е имал обичай да прави. И Андреас описва така изгрева: „Това е невъобразимо! Най-низките долини са на 3000 метра дълбочина. Яснотата на атмосферата, чистотата на въздуха, дълбокото

[29] Виж Йосиф Флавий: „De bello Jud,“ т. II, чл. 8, и от Филон „Quod omnis probus liber“ т. II, 458 стр.

мълчание, мистичната игра на краските на изток преди внезапния изгрев на слънцето, всичките тия безкрайности влизат в душата ви на вълни и ви обновяват! Долавях ледения зефир, който идеше от вечните снегове и шепнех свещените формули на Пътя, който следвах“ (Седир, „Initiations“, стр. 102).

Защо Андреас, богомилите, есейците, терапевтите, Питагор и пр. все посрещат слънчевия изгрев? Защо е това съвпадение? Това съвпадение е естествено по следните причини: Първо, защото всички произхождат от един и същи център, именно Всемирното Братство. И второ, защото те знаят законите, знаят, колко е важно това за физическата и духовна обнова на човека. Слънцето е емблема на висшия, живот, на нещо разумно. И всички първи християни са ставали сутрин рано да се молят. Сутринта има най-благоприятните условия, при които човек може да се свърже с невидимия свят, с по-дълбоките сили на природата. Есейците, богомилите и пр. са използували тия условия[30]. Казахме, че мисията на есейското братство е била да внесе християнството в света. Те са изучавали природата, владеели са великата божествена наука и са водели високонравствен живот. Всички еврейски пророци са се учили при есейците. Есейците са подкрепяли пророците. Те са били тил на пророците. А есейците са били във връзка с една мистична школа още по-вътрешна.

И наистина, когато Христос проповядваше в Палестина, Той имаше вече в лицето на есейците подготвени хора, подготвена среда. От друга страна чрез есейците бяха подготвени и много други лица, за да приемат идеите на Христа при Неговото идване.

Заедно с разпространението на християнството, и есейците разширяваха областта на своята дейност в Европа, за да реализират своята мисия: внасянето на християнството в света.

---

[30] Виж статията „Влиянието на слънчевата енергия“ в книгата „В царството на живата природа“.

ТРЕТИЯТ КЛОН

След внасянето на християнството в света, оставаше да се помисли за реализирането на божественото учение (християнството), търсене на методи, пътища за реализиране на тая нова култура на земята, на онзи хармоничен живот, който е в съгласие с великите природни, божествени закони и който дава условия за всеобщ мир и братство и условия за разцъфтяването на всички красиви божествени заложби, които се крият в човешката душа.

Тогаз Всемирното Братство прати нова вълна в света, прати богомилството в България (10 век), като се имало пред вид, от там тая вълна да се разпространи на всякъде. Защо беше избрана именно България, ще видим по-нататък. Това беше третият клон. Можем да го наречем богомилски. Той се явил в България, за да подготви съзнанието за културата на шестата раса, която ще представлява реализиране на принципа на любовта. Третият клон имал за мисия да свърже старата епоха с новата, която иде (шестата раса).

И тъй, богомилството е една от струите, пратени от Всемирното Братство. То не е случайно движение, но в свръзка с подготвянето на новата култура. Богомилството има окултен произход. Трябваше да се освободи човешката мисъл от всички вериги и тъй да се подготви да приеме съзнателно новите идеи за братство и свобода.

Значи богомилското движение не е откъснато явление в българската история, а е свързано с великия възходящ път на целокупното човечество. Като се сравни по значение с всички ония културни вълни в миналото, които са създавали цели епохи, то правилно ще бъде преценено и ще завземе подобаващо място в българската история и в общочовешката култура.

ИДЕИ И ЖИВОТ НА БОГОМИЛИТЕ

Има големи недоразумения върху богомилството. Напр. едно недоразумение е схващането, че то представлява павликянството и манихейството, пренесени в България.

Некои казват, че богомилите пренесли в България дуализмът на някои източни схващания. Обаче това не е вярно, понеже богомилите считали злото като второстепенно и слабо, което ще бъде победено от доброто начало (както изобщо се схваща в християнството). Когато богомилският ръководител Жирар в Италия бил повикан на разпит от архиепископа, той заявил, че не яде месо и че признава Бога, Който е създал всичко и чрез Когото всичко съществува. От това виждаме, че тук няма никакъв дуализъм. И два века по-късно албигойците отговарят по същия начин, че Бог е създал и крепи всичко.

Ако някой мисли да си състави понятие за богомилското учение по апокрифните книги, които били разпространени тогаз в България, много би се излъгал, понеже повечето от тях са преведени от гръцки и само некои от тях са_ съставени от богомили. А в гръцката литература те са проникнали от индийската и арабска книжнини. И професор Мурко в своята история на югославянската литература казва, че апокрифните паметници не са от богомилски произход. На същото мнение са и Досев и Киселков[31].

Богомилството не е секта, но е едно мощно движение за внасяне на нова струя в човешката култура. И Венгеров като констатира, че богомилството не е секта, продължава: „То е бразда, образувана от южнославянския живот. В епохата на арианството

[31] Виж Д-р Киселков: Беседата на пресвитер Козма.

сектите са били повече от 150; защо се удаде именно на богомилството да се разпространи в Западна Европа и да поведе подир себе си най-будната част от западно-европейското население?“ Това показва, че богомилството има в себе си жизнени елементи и творчески плодотворни идеи.

Богомилите издигнаха лозунги, някои от които чак сега се подемат, и много от тях още не са приложени, а ще се приложат в бъдеще. Богомилството е почти най-ценното, което българският народ е дал на човечеството. Те са проповядвали общочовешко братство, били са против войните, против всяко насилие, против смъртното наказание, робството. Тия идеи още не са приложени.

И наистина, новите изследвания на богомилството ни показват, че то не само не е обикновена секта, но те хвърлят и по-голяма светлина върху него и ни го разкриват в съвсем нов вид. Ето някои нови книги по този въпрос: „Les Ecritures mani- cheennes“ (два тома) и „L’evolution intellectu- elle de St. Augustin“ от Проспер Алфарик и особено книгата: „Magiciens et illumines“ от Морас Магр (Париж, 1930 год.). В своя предговор Морис Магр с трогателни думи излага подбудите, които са го накарали да напише тая книга. Той констатира голямата неправда, която е била извършена спрямо албигойците и която и досега не е била поправена, и тя пълни сърцето му с мъка: скромни хора, които живели в 13. век в Южна Франция и които имали за практическо правило бедността и за идеал любовта към своите ближни, били убивани до последния, и тържествуващата клевета заличила имената им и даже спомена за тях. И тая клевета била толкоз активна и ловка, че потомците на тези хора са в пълно невежество за благородната история на своите бащи и когато искат да я изучат, предават им я по такъв начин, че те се червят от едно тъй славно минало. И Морис Магр пише тая книга, за да може с нея да

хвърли един лъч върху живота на тия, които са умрели за един висок идеал.

Морис Магр, опирайки се на най-новите изследвания върху богомилството, го представя в съвсем нов вид. Ето какво казва той по този въпрос: „Почти всички автори, които са изучавали албигойството, са твърдели с голям авторитет, който говори за тяхното невежество, че албигойците са били или манихейска, или католическа ерес, каквито християнската религия даде много; те са се лъгали“

Тогаз, какво нещо е богомилството? Великата божествена наука лежи в основата му. По-новите изследвания доказват това.

Горните нови книги съдържат нови документи, нови данни за същността и значението на богомилството (и албигойството). От тях ясно се вижда, как богомилите са притежавали висшето знание на великата божествена наука, че те са били едно окултно братство. Богомилското движение е било основано и ръководено от посветени. Те са знаели както всички други окултни истини, така и учението за прераждането. Ето какво пише Морис Магр в гореспоменатия си труд по това: „Според албигойците възвръщането на човечеството към божественото се извършва чрез последователни прераждания“, при което нашите мисли, чувства и дела в един живот определят бързината на нашето развитие; колкото те са от по-нисш характер, толкоз повече човек се забавя в своето развитие. Чрез самоотричане, чрез любовта, чрез закона на служенето човек се освобождава от колелото на прережданията и влиза в живота на свободата“. И немският историк Дьолингер и други потвърждават, че богомилите са знаели и проповядвали за прераждането, като закон за човешката еволюция. Понеже богомилството е било едно окултно движение, те

са изхождали при своята дейност от знанието на великата божествена наука.

Има запазени някои документи,от които се вижда, че богомилите са владеели по-дълбоко знание. Това е загатване за окултния характер на богомилското движение. Например, народът вярвал, че богомилите могат да влияят на ветровете и пр. Значи, народът е долавял, че богомилите владеят висше знание и им е приписвал свръхчовешки сили.

После се знае, че самите богомили казвали, че в тяхното общество е запазена способността да се правят тъй наречените „чудеса“, което е обещано от Христа на повярвалите. Това е пак само едно загатване за онова висше знание, което те притежавали.

Луитпранд, пратеник на император Отон, изпратен от последния в Цариград, казва, че най-малкият син на Симеона – Боян – минава в народа за маг, вълшебник[32]. Тук под думата „вълшебник“ се разбира лице, владеещо по-дълбоки сили и закони.

Защо Боян се нарича именно „маг“? Народът, който не е посветен, с този израз искал само да загатне на свой език, че Боян Магът притежавал свръхчовешко знание и мощ. Малцина историци са се спирали на това, защо Боян носи това име. После трябва да се обърне внимание, че той живее тъкмо във времето на основаването на богомилското движение.

Според новите изследвания главният основател и ръководител на богомилското движение бил Боян Магът, а поп Богомил и другите са били разпространители и проповедници на богомилството[33].

---

[32] Виж: Luitprand, Rntapodoxis, III, 29.

[33] В литературата някои писатели са доловили окултния характер на богомилското движение и са развили това схващане в своите творби. Напр. Петър Петков в повестта „Петър Осоговецът“ (София, 1937 г.) и пр. За нас не е важен начинът, по който те са развили своите схващания, колкото основната идея за окултния характер на това движение.

По-после един от видните ръководители е бил Васил[34]. След него е бил Петър. След последния – Тихик, а Никата е бил след Тихика. Никита е действувал неотразимо с своето присъствие и с своето слово. Той е бил един от съвършените. Като посветен той е имал големи познания и е един от тия, които са много допринесли за разпространение на богомилството в Италия, Франция и пр. Морис Магр казва, че българският мистик Никита, истински посветен и велик разпространител на богомилството във Франция, пропътувал много пъти южна Франция и хвърлял семената на новите идеи в готовите души. Той в 1167 год. отива от Балканския полуостров в Ломбардия и от там заедно с Марко, богомил от Ломбардия, отишъл във Франция, дето е присътствувал в Сен-Феликс-де-Караман (Тулузско графство) на събор, в който е държал реч. Неговото присъствие на всякъде е правело дълбоко впечатление. Знае се, че при едно свое пътуване той от Франция отишъл в Сицилия.

Морис Магр разправя трогателната история на албигойката Есклармонда, и от тая история се вижда, какво голямо влияние упражнявал Никита:

След като избили по-голямата част от албигойците, част от тях останала в най-южната френска област близо до Пиринейските планини. Там се прочула албигойката Есклармонда. Още когато била 12 годишна, тя видяла българина Никита, който минал през ония места. Тя е нямала случай да го чуе. Той само хвърлил поглед на нея и като я съгледал, направил един малък знак с ръка. Дали той познал в мълчаливото дете тая, която ще го разбере и ще защищава Истината? Есклармонда трябвало да живее с тоя поглед на пратеника Накита. Но преди да стане апостолка, организаторка и душата на албигойството,

[34] Богомилството е дало материал и за българския художник. Д. Гюдженов по високо художествен начин е изработил картина: „Изгарянето на българския богомил Василий в Цариград“.

тя е минала през едно дълго мъченичество. Баща ѝ я дал. на граф Йордан, груб военен, който се смеел на новия мистицизъм. Това е бил за нея периодът на мъченичеството. След смъртта му тя почва апостолството, което е траело 30 години. Тя е пътувала, излагала новите идеи,станала учената Есклармонда. Нейният замък Монсегюр станал убежище за всички албигойци, прокудени от другите области. Но бил обявен нов кръстоносен поход против Монсегюр, който бил опожарен и населението избито.

Към богомилите принадлежали хора от разни класи: както от широките народни маси, тъй и благородни, които в Италия и Франция притежавали образование и умствена култура. Когато във френски богомилски семейства се случвали някои способни младежи, пращали ги в парижкия университет. Споменава се за разни книги, писани от богомилите, но всичко, писано от тях, било изгаряно от инквизицията.

За подготвяне на децата още от малки в новия дух и за подпомагане за събуждане на всички техни заложби и на божественото в тех, те имали детска училища. във всички страни, дето е имало богомилски общества, е имало такива училища. Важно е, че богомилите, подобно на движението на Всемирното Братство в България днес, е обръщало особено внимание на музиката. Те са имали песни за възрастни и деца. Последните били изучавани от децата в техните училища. Богомилите са поставяли край пътищата и в горите книги, за да ги вземат интересуващи се минувачи и по тоя начин да се съдействува за разпространението на идеите. Това говори за онзи ярък огън на идеализма, който изпълвал душите им!

Богомилите са владеели и медицината. И това, разбира се, е ясно, понеже окултизмът издига сградата на окултната медицина, която изучава анатомията и физиологията на човешкия организъм в

свръзка с по-дълбоките сили и закони, както в човека, тъй и в останалата природа. във Франция албигоецът Вилхелм Гарен бил затворен от хората на рицар Вилхелм Матфред, който страдал от парализация. Албигоецът му казал, че ако бъде освободен, ще го освободи от болестта му. И наистина, той го излекувал, и тогаз рицарят станал последовател на албигойството.

Богомилите се делели на три кръга: съвършени, вярващи и слушатели. Вярващите се приемали в кръга на съвършените след издържането на много изпити. Понеже животът на съвършените бил много опростен, то броят им бил ограничен. А пък броят на вярващите бил много по-голям. Вярващите могли да се женят, да притежават частни богатства, да ходят на война, да се хранят, с каквото искат и пр. Те не са били минали през посвещение.

Какво трябва да се разбира под думата „съвършени“, за които се говори в историята на богомилството? Богомилите като едно огнище на великата божествена наука, са притежавали ония дълбоки знания, които са необходими за една съзнателна планомерна разумна дейност в живота. Съвършените богомили са притежавали едно знание, дошло от изток и познато на първите християни. Съвършените са били по-подготвени да навлизат по-дълбоко в тая велика божествена наука. Па нали и днес и обикновеното знание в университета приемат само тия, които имат известна подготовка, защото инак не би го разбрали? Под „съвършен“ в българския богомилски език се разбира това, което в окултната терминология се изразява с думата „посветен“. „Съвършените“ са били във връзка с великите гении на човечеството и са работели в контакт с тях.

Писателят Сакони казва, че в цяла Европа е имало към 1250 година около 4000 съвършени, мъже и жени. Преди това броят им бил по-голям. Тоя брой намалял след кръстоносните походи срещу

албигойците и чрез изгарянията от италианската и френската инквизиции. В 1241 г. само в цяла Ломбардия се споменават, че имало около 2000 души съвършени. Споменава се, че в гр. Верона те са били около 150 души.

Във време на гоненията актът за приемане в кръга на съвършените ставал при най-голяма тайна през нощта, и гледали да не се узнае това от противниците.

Съвършените били наричани още „Божии приятели", „добри хора", „утешените". Католиците се страхували от тях повече, отколкото от представителите на всички други идейни движения. Привилегията, която имали, далеч не ги карала да прекарват дните си в тишина и спокойствие. Тяхното съзнание ги подбуждало към трудни задачи и към най-голямо опростяване на живота. Те пътували от място на място, за да ръководят събранията на братството, за да проповядват и обучават, да насърчават вярующите. Те искали да подражават апостолите Христови в лишенията и страданията при неуморна работа за разпространение на идеите.

Те не притежавали никакъв имот. Живеели в общежития. Предавали на братското общежитие всичкия си имот. Всички тия имоти образували общо притежание. Към братското общежитие се прибавяли и подаръците и приносите, които те получавали от вярующите или от тия, които те излекували. Според средновековния писател Перегрииуст Просцианус едно основно положение на богомилите е било да не притежават нищо за себе си, а за общежитието. Те искали да се повърнат към живота на първите християни.

Животът на съвършените е бил живот свят и чист, живот на пълно самоотричане за човечеството[35]. В известни времена те прекарвали в пост. Ето какво казвали те за себе си:

„Ние водим живот суров и скитнишки. Тичаме от град на град, подобно на овци всред вълци. Страдаме от преследванията, както апостолите и мъчениците. Животът ни е прекаран във въздържание, молитва и работа непрестанна. Но всичко това е лесно, защото ние не сме вече от тоя свят“[36].

При пътуване те носели с себе си една торба с новия завет, който не ги напущал никога. Те имали специален знак и специална дума за познаване един други. Домовете, в които живеели съвършени, носели тайни знаци, които окото на един богомил можел да разпознае.

Имало и жени съвършени. Те не са пътували както братята, а живеели или сами или повече в общо жилище и се занимавали с ръчна работа, възпитание на девици или с бедните и болните. Съвършените се ползвали с голямо уважение от вярующите в братството и от населението, всред което живеели. Благоговението на вярующите към съвършените било безгранично. Богомилите се наричали един други братя и сестри.

Животът на съвършените бил скромен и строг. Те удовлетворявали само най-насъщните си потребности. Когато някой от тях пристигнел в някой замък или село, то всеки бързал да го приеме, да му послужи и да му даде нужните средства за съществуване: един донасял хляб, друг – зеленчуци и плодове. Най-богатите барони се считали щастливи да им обслужват на трапезата. Те им давали коне, доставяли им охрана при пътуване и правели

[35] Затова малцина са могли да станат съвършени.
[36] Виж съчинението па средновековния писател Евервинус, стр. 454.

дарения за тяхното общежитие. във време на опасност те ги скривали и ги предизвестявали за наближаването на неприятеля и сами се излагали, за да ги заведат до някое безопасно место.

С уважение хората следвали техните съвети и упътвания. Те упражнявали едно влияние, което благородните, както и хората от народа с готовност приемали. Благословението им имало голяма цена за тия, които го приемали. Когато верующият срещал някого от съвършените, той го прегръщал и искал да бъде благословен. Жените поздравлявали, като навеждали глава и туряли ръце на гърди. При вливане и излизане от една къща съвършените благославяли обитателите. Същото почитание се отдавало и на жените съвършени; хората търсели тяхното благословение, колкото и на мъжете съвършени.

Венгеров казва: „Големият брой на съвършените ни дава право да твърдим, че най-добрите сили на българското население са приемали богомилството и че в южно славянските земи всички, които са били малко по-събудени, са отивали при богомилите.“

Съвършените са представлявали въплъщение на висок нравствен идеал. Те са изключвали от своя живот всяко насилие. Те са считали за грях да убиват; ето защо са изключвали от своя живот всяко участие във война. Те са били и против смъртното наказание (значи това. което Толстой и духоборите сега говорят, те са го проповядвали още тогава). Те не носели оръжие със себе си и не си служили с такова. Те са отхвърляли клетвата. Не заемали съдебна и военна служби. Понеже били и против убиването на животните, били пълни вегетарианци. Хранили са се с растителни произведения – плодове и зеленчуци. Също тъй не употребявали и спиртни питиета. Не ходели по кръчмите.

Немският император Хенрих III повикал арестувани богомили и в негово присъствие епископът, който принадлежал към свитата му, спорил с тях. И най-много ги изненадало, че богомилите не ядели месо и не убивали животни. Богомилите казали, че на един християнин е забранено да убива животни. За да ги турят на изпит, епископът им заповядал да убият в тяхно присъствие кокошка. Понеже отказали, те били обявени за еретици, и императорът заповядал да бъдат обесени.

Често убиването на животни служело на противниците като средство за удостоверяване, дали лицето принадлежи към богомилското движение. Според Стефан Дьо Борбон католическите войници във време на кръстоносните походи против албигойците си служели с тоя метод: на подозрителните предлагали да убият кокошка или друго животно, и при отказ познавали, че са албигойци. И инквизицията си служила в някои случаи с това средство.

Богомилът винаги е казвал истината. Той е бил по-скоро готов да умре, отколкото да каже лъжа.

И най-големите противници на богомилите са изтъквали в своите съчинения чистотата и строгостта на богомилските нрави. Те са се стараели да реализират според силите си съвършения тип човек. Хората, които въпреки хилядите опасности, се държат о своите идеи, които с радост отиват в пламъците, имат висок идеал.

Един писател върху богомилите казва: „Това, което правеше най-много впечатление на хората от всички класи, беше строгостта на техните нрави, чистотата и честността на техния живот. И духовниците даже признавали, че не знаят, що да мислят за тия хора, които не лъжат, нито се кълнят“. Казахме, че богомилите били наричани още и „катари“. Терминът „катари“ тъй подхожда за тях („катари“ произлиза от „катарсис“ – чистота)!

Богомилите не правели нищо без молитва, без да поискат благословението на Бога. Външността им била проста и скромна.

Верующите водели един живот активен, на трудолюбие. Те считали работата като единствено средство за задоволяване собствените нужди и нуждите на общежитието.

Богомилите проявявали голямо милосърдие към бедните, към нещастните, към затворниците, към заточениците. Това било изтъквано и от противниците.

Това, което най-много привличало вниманието на народа към тях, бил техният чист и прост живот и техните добродетели. Мнозина, като виждали радостта, с която отивали на кладата, се обявявали при изгарянето им за техни последователи.

Съвършените живеели целомъдрен живот. Има записан следния интересен случай:

В Реймс имало в 1170 г. тайно албигойско братство. Един духовник при разходка се срещнал с една девойка и като почнал да ѝ говори непочтено, тя го отблъснала и казала, че за винаги ще остане целомъдрена, за да може да расте душата. По тези ѝ думи той познал, че тя трябва да е албигойка, и я арестувал като подозряна в ерес. Почнали да я разпитват, и в своето добродушие тя казала да повикат жената, от която взела първите уроци по учението и която била способна да обори всички аргументи против. Арестували и оная жена. И всички били учудени от нейния кураж и от способността на защитата ѝ. След това те били арестувани отделно. Другата е имала условия да избяга от затвора, а младата мома била заведена на кладата, без да пролее нито капка сълза. Тълпата била трогната от радостта с която умирала в пламъците, и вместо да я кълне, я сравнявала с християнските мъченици.

Богомилите се стремели на опит да приложат своите идеи чрез уреждане общежития, в които прилагали великото учение за любовта, мъдростта и истината.

Мисията на богомилското окултно братство е била да подготви народа за новата култура, и затова виждаме, как в богомилското общежитие или задруга вее онзи дух. който ще бъде основната характерна черта на новата култура, на новата раса. Богомилството е работело в България в оня дух, който е живял в славянството, понеже тоя дух определя значението на славянството в общочовешката, култура.

Каква ще бъде новата култура? Кои ще бъдат основните ѝ елементи? Въз основа на познанието законите на развитието и от изучаването на тенденциите,които се долавят днес в разните области на живота, можем да кажем, че основни елементи на новата култура са: братство и свобода. И ние виждаме, че тъкмо тоя дух прониква живота на богомилското общежитие! Богомилите са умеели да организират оня хармоничен обществен живот, в основата на който са лежали самоотричането, жертвата, братството, любовта и свободата! Ние виждаме в живота на богомилското общежитие израз на висш нравствен идеал, и техният живот се приближава до живота на първите християни. Богомилите обичали да живеят в задруги (общежития) и всеки внасял в задругата своя имот. Тия, които не са били в задруга, внасяли в задругата това, което им"е оставало след задоволяване насъщните им потребности В общежитието всички работели за всички. По между си живеели братски, и в тяхната среда нямало бедни. Така е винаги в едно общество, дето царува духът на взаимопомощта. Не е имало случаи в историята, дето в едно общество или общежитие да владее духът на взаимопомощта и да няма там благоденствие.

В епохите на преследвания богомилите в разните страни правели събранията си в замъци, колиби, планини, гори, полета, долини, пещери, а там, дето е имало по-голяма свобода, имали специални салони за събрания, както напр. в южна Франция в епохите на затишието.

При най-големите преследвания във Франция, както и в България и другите страни, събранията били нощни. В 1284 г. Еймерик Баро и Понс Фогасие обикаляли околностите на Тулуза и ръководели нощните събрания. През деня съвършените се криели в горите или пещерите, от дето излизали нощно време, за да проповядват на верните. Младежи дежурели при вратите на събранието, и при най-малък знак за опасност богомилите се оттегляли, ръководени от предани водачи. Тайната, с която трябвало да се заобикаля движението, го правела още по-привлекателно и удвоявала силата на устойчивостта им.

ДЕЙСТВИЕТО НА БОГОМИЛСКАТА ВЪЛНА

Видяхме от досега изложеното, че богомилството е било окултно движение, което представлява клон от онова братство, което е пращало през вековете своите клонове в Египет, Индия, Персия, Вавилон, Гърция и пр.

Богомилското движение, макар и временно прекратено в България след падането под турското робство, беше пренесено на запад и от там оказа голямо влияние за онзи подем, който се извърши в Европа след 14. век.

И ако погледнем историята на Европа от 14. век насам, ще видим, че богомилският дух прониква в много области на европейския живот. Неговото влияние е в две направления: 1. Под влияние на богомилството се създават в западна Европа ред мистични, окултни братства, които работят за подготвяне на новото съзнание и новата култура. 2. Богомилската вълна внася новия дух и в много външни движения, напр. хуманизма, реформацията, в обществото на чешките братя и пр.

Може да се каже, че всички плодотворни идеи, всички светли идеи в историята, на Европа от 10. век насам се дължат на оня живот, който иде пряко или косвено от богомилството.

Нека най-напред да видим влиянието на богомилството върху чешката култура. Богомилски дух прониква идеите на Петър Хелчицки в Чехия. Когато богомилите проникнали в Чехия, тогаз почнала дейността на Хелчицки, който представлява едно от най-красивите цветя на чешкия народен гений!

Чешкият писател Владимир Сис изтъква връзката между богомилството и „чешките братя“. Ето какво говори той между другото по този въпрос[37]:

„Също тъй би трябвало да се спрем и върху друго забележително културно-историческо проявление, което свързва българския народ и чешкия в тясно идейно родство. Мисля за реформаторското движение – богомилското и движението на чешките братя. Кои други народи от онова време могат да се похвалят на света със свободомислие и социална зрелост, които характеризират учението на богомилите и чешките братя? Всичко онова, към което се стреми френската революция едва към края на 18. век, което Толстой търси към края на 19. век, българските богомили проповядват още в 10. век, а чешките братя 500 години по-късно. Ако до сега няма неоспорими доказателства за установяване на преки сношения между богомилите и чешките братя – поради голямата разлика във времето и географската отдалеченост – то имаме доказателства, че богомилското учение е пренесено в Чехия по непряк път, чрез заобикалки, отчасти чрез Италия (катарите), отчасти чрез Франция (валдейци и албигойци). Обаче не е изключено, че богомилското учение е пренесено в Чехия от самите български и босненски търговци от 14. и 15. векове, които по Дунава посещавали Братислава, а от там отивали и на вътре в Моравия и Чехия. Та и как другояче може да се обясни онова пълно сходство на учението на богомилите и чешките братя за борба против светската власт, против империализма, йерархизма, капитализма, католичеството; борба за справедлива подялба на земята, противопоставяне срещу войната и проливането на човешка кръв; отричането на собствеността и главно

[37] Виж статията му „Кратък преглед на българо-чешките културни отношения“, печатана в извънредния брой на в. „Миръ“, посветен на Чехословашко (в 1930 год.).

и над всичко – борбата за човешкото „аз“. Както богомилите, тъй и чешките братя са били алтруисти, които поставяли общочовешкото добруване пред интересите на собствения си народ; те са били етични интернационалисти – черта, присъща само на славянството“.

Когато българските вестници през есента на 1936 год. писаха за отпразнуването хилядогодишнината на богомилското движение, чешкият вестник „Народна политика“ подчерта в една статия, че тая хилядогодишнина представлява особен интерес за Чехословашко. Вестникът изтъкна, че богомилството било разпространено в цяла Европа и спомни за близките връзки между богомилското движение и чешките духовни движения: на хусистите и на чешките братя, които движения се появиха няколко века след богомилството.

Богомилският дух прониква вълната на хуманизма в 14. и 15. в. в Европа! А чрез вълната на хуманизма упражнява влияние и върху реформацията! После, явяването на квакерите в Англия се дължи на оня дух, който занесе богомилството в западна Европа пряко или чрез розенкройцерството.

Богомилството движение на запад ражда от себе си розенкройцерството.

Знае се, че розенкройцерството е окултно общество. Обаче, Морис Магр изтъква, как розенкройцерството, което се появило в западна Европа в 14. век, има връзка с богомилството. Основателят на това общество – албигоецът (богомилът) Християн Розенкройц, е живял в 14. век и е от немското семейство Гермелсхаузен. Албигойското движение се разпространило тук-таме в северна Франция, Нидерландия и Германия. Много семейства от юг при гоненето избягали в тия страни. По тоя начин на север се образували малки богомилски ядра. Чрез влиянието на един пътуващ албигоец това учение се посяло в Рейнската земя, в околностите на Хесе и

Тюрингия. Всред Тюрингската гора е бил и замъкът на семейството Гермелсхаузен. Цялото това семейство приело мистическото учение на богомилството. Противниците на богомилството опожарили тоя замък и избили цялото това семейство. Спасено било само най-малкото им петгодишно дете Християн. На един калугер, който живял в параклиса до замъка, направило впечатление голямата интелигентност на това дете. Този калугер бил албигоец и то от „съвършените“. Той бил дошъл от Лангедок (Франция) и бил домашен учител на това семейство. Той се оттеглил в един близен монастир, дето било вече проникнало богомилството. И именно в тоя монастир бил възпитан последният потомък от семейството Гермелсхаузен, който после стана известен под името Християн Розенкройц. Християн образувал група от 4 души калугери за изучаване на истината. След това те правят пътешествие на изток; те искали да отидат там в един център на посвещение, точни данни за който център те имали вече от „съвършения“, който бил възпитател на Християн. Обществото, основано от албигоеца Християн Гермелсхаузен, никога не е прекъсвало своята дейност.

От това се вижда, каква голяма връзка има между богомилството и розенкройцерството. Значи, розенкройцерството се явява като разклонение от богомилството и същевременно те са клонове от един и същ извор.

Знае се, че повечето мистични братства на Запад са произлезли по един или друг начин от розенкройцерството, – а понеже последното е произлязло от богомилството – значи, косвено, и от богомилството. От друга страна се знае, че розенкройцерството и всички други окултни братства са играли много важна роля в историята на човечеството, понеже от там са излизали, пряко или

косвено, всички ония импулси, подтици, всички ония нови идеи, които са действали плодотворно за прогреса на човечеството.

Видяхме, че в древността всички видни учени, философи, държавници и пр. са черпели от окултните школи на Египет и пр. Защо? Защото тези мистични братства са притежавали дълбоката мъдрост на великата Божествена наука.

Същото може да се каже и относно европейската култура от 10 века насам.

Цяла Европа след 14. век беше пълна с мистични движения, мистични братства, които бяха излезли от албигойците (богомилите). Това вече го приемат и новите изследователи[38]. Розенкройцерите на запад като продължение на богомилството работеха в същия дух: подготвяне на съзнанието на човечеството за реализиране на Божественото учение. Под тяхно влияние са били много окултни общества в Европа. Розенкройцерите са прониквали във всички области на живота и на всякъде са действали съживително чрез внасяне на новите идеи. Те работели между другото и чрез вдъхновяване на философи, учени, поети, художници, държавници, общественици. Ето какво пише за такъв вид дейност Морис Магр: „И Християн Розенкройц беше по всяка вероятност тайнственият посетител на Жак Гаулер (прочут мистик). Последният беше най-знаменитият богослов на своето време. Ученият европейски свят отиваше да слуша неговите лекции в Стразбург. Веднъж го посети един светски човек, чието име той никога не разкри и който му съобщи една мистична философия, чийто идеал беше проникването на човека в божествения живот. Той пази две години мълчание и после влезе в обществото на „Божиите приятели". Това общество беше по характера си като албигойското".

[38] Виж Maurice Maqre: „Magiciens et illumines," стр. 126.

Не е ли от аналогичен характер посещението, което прави един „непознат“ на немския обущар Яков Бьоме (1575 – 1624) и се разговаря с него, и от тогава последният добива просветление по много въпроси, и почва да пише произведения, епохални в духовния живот на човечеството?

Множество видни философи, учени и пр. са били в контакт с тия братства. Напр. знае се, че Данте е бил запознат с езотеричната наука, което се вижда от главното му мистично съчинение, което е построено по седморните ключове на кабалата[39]. Също тъй и от ръкописите на Леонардо Да Винчи се вижда, че той е запознат с окултизма. Казахме малко по-горе, че Хелчицки е духовният баща на „чешките братя“. И самият Толстой казва, че Хелчицки учи това, което по-рано учили богомилите. Д обществото на чешките братя подари на човечеството Коменски. А знае се, какво видно място заема той в историята на педагогиката.

Лайбниц е искал да влезе като член на Розенкройцерското общество, но не е могъл. Обаче, все пак е бил под влиянието на техните идеи.

Чрез розенкройцерството богомилството простира своето влияние и в Англия. Роберт Флуд е виден английски розенкройцер (1574-1637). Той е същинският изобретател на барометъра. Между многото му съчинения, от него има книга върху розенкройцерството. Уилям Максуел е негов ученик (17. век). Той е написал важната книга: „De medicina magnetica“, с която в някои работи е изпреварил съвременната му медицина с няколко века. С това си съчинение Максуел се явява като предшественик на Антон Месмер по разбирането на животния магнетизъм (етерните строителни сили) и

[39] Виж Папюс: „Методично изложение на окултната наука“.

приложението му в медицината. Първият том на тая книга съдържа теория, а вторият и третият – практика.

С тия окултни братства са били в свръзка даже и такива идейни течения, които на пръв поглед немат нищо общо с тях. Напр., оня индуктивен метод, който принесе такава голяма полза за бляскавия разцвет на естествознанието през последните 3–4 века, се дължи на тласъка, даден от Франциск Бекон (17. век), който беше в свръзка с тая вълна на Всемирното Братство, която се занася чрез богомилите на запад; той беше в свръзка с окултните братства. Неговото съчинение „Novum organum“ е имало грамадно влияние върху западната мисъл. В тая книга той очерта ясно пътя на опита и наблюдението като научен път на познанието и чрез това допринесе за освобождаването на човешката мисъл.

Клод дьо Сен Мартен във Франция е бил във връзка с окултни мистични братства, свързани, пряко или косвено, с албигойското (богомилското) и розенкройцерското движение. Можем да кажем, че обществото на мартинистите във Франция, което има разклонения в разни страни, е родено от розенкройцерското движение, а понеже последното има богомилски произход, от това следва, че и в мартинизма трябва да виждаме влиянието на богомилството. А знае се, каква голяма роля игра мартинизмът в културния развой на Европа.

Лафатер, прочутият физиогномист и френолог в Германия в края на 18. век и началото на 19., е бил в свръзка с окултни братства. А знае се, че Гьоте е бил приятел на Лафатер. Гьоте е бил запознат с окултните идеи. Който чете напр., „Фауст“, ще види. каква мистична дълбочина съдържа той! Д-р Рудолф Щайнеръ разглежда в един свой

труд[40] окултната, езотеричната страна на „Фауст“. Приказката на Гьоте: „Приказка за зелената змия и бялата лилия“ също има голяма мистична подкладка.

Месмер е бил също така член на едно мистично братство и е присъствувал на един негов конгрес в Париж. Всемирното Братство постави Месмера във връзка с известни нови идеи върху животния магнетизъм. Чрез това се внесе в културата един нов елемент, който после щеше да допринесе за издигането на спиритуалистичната вълна. И наистина, Месмер беше в края на 18. век в авангарда на тая спиритуалистична вълна, която заля света в края на 19. и началото на 20. векове.

Спиноза също тъй беше член на мистично братство. Също тъй и Кеплер, един от най-видните астрономи. Той даже казва в своит съчинения приблизително следните думи: „Аз едно време изучавах астрология в Египет и сега продължавам тук работата, която почнах тогаз“.

Някои от най-видните държавни мъже са били също във връзка с тая спиритуалистична вълна, която иде от центровете на окултното братство. Такъв е бил Гладстон Също тъй и видни хора на изкуството са били в свръзка с окултни братства, напр., Рихард Вагнер.

И няма благородно начинание, възвишени, плодотворни идеи, в чието начало като вдъхновител да не стои лице, което е в свръзка с тия центрове на великата Божествена наука.

***

Писмо от гностичното братство в Германия.

[40] Виж: D-r Steiner „Goethes geistesar! in ihrer Offenbarung durch seinen Faust und durch das Marchen von der Schlange und der Lilie“. Berlin, 1920.

За да се види,каква велика роля е играло богомилството в миналото, тук ще споменем за едно писмо, което получихме неотдавна от гностичното общество в Германия. Ето извадки от това писмо:

„Получихме по Божие нареждане адреса на вашето братство и някои сведения относно вашето учение. Ние благодарим на Всемогъщия, че в тая страна, от която нашите предшественици са получили зова за духовна свобода чрез Никита[41] отново се явяват ученици на богомилството. Нашето малко общество в Германия е едничкото останало от стотиците и хилядите анабаптисти и розенкройцери, които загинаха при преследване от официалните църкви. Нашето общество има силно желание да получи сведения за вас, – нашите братя в светлината на гнозиса (знанието). Прилагаме тук един списък, който е предаден нам от нашите предшественици. Тоя списък показва по-добре, отколкото дългите изложения близкия контакт, който е съществувал между богомилите в България и нашето общество в Германия“. (17 октомврий 1932 г.)

В бележката, приложена към писмото, се споменава, че Никита починал в 1186 г. В тая бележка се изброяват много окултни движения в миналото; те датират от евангелист Йоан до сега и са били във връзка едно с друго. Споменават се в списъка богомилите, албигойците, розенкройцерите, „Божиите приятели“, „Братята на Азия“, „Братята на Ефрат“, „Братята на свободния дух“, „Филаделфийци“, „Серафимските братя“, „Езотерично общество“ и пр. Това те пишат по архивите, които са запазени у тях. Това още един излишен път доказва генетичната връзка между богомилството и розенкройцерството и от друга страна и езотеричния, окултния характер на богомилството.

[41] Виж подробности за Никита в предидущата глава.

***

Най-сетне, за да поясним още по-добре, какво влияние е имало розенкройцерството (а чрез него и богомилството) за културното развитие, ще приведем следния пасаж от един западен окултист[42]:

„В 13. век един инструктор с голяма духовност, който носеше символичното име Християн Розенкройц, дойде в Европа. Той основа мистичното общество на розенкройцерите с цел да разгледа християнството в светлината на окултизма и да обясни тайните на живота от двойна гледна точка: научна и религиозна. Раждането на Християн Розенкройц означава началото на една нова епоха в културата на западния свят. Това лице постоянно се въплотяваше от тогаз насам в тая или оная европейска страна. Той има висока степен на посвещение и представлява с своята дейност могъщ фактор в западно-европейския живот. Той работи с алхимиците в продължение на много векове преди началото на съвременната наука. Той е, който вдъхнови чрез един посредник важните съчинения на Бекона. Яков Бьоме и др. получиха от него вдъхновението, което дава на съчиненията им оная мощ на духовно просветление. Неустрашимите души, които отказват да се ограничават чрез научния или религиозния догматизъм и които, отхвърляйки повърхностните възгледи, проникват до духовния център на нещата, без да обръщат внимание на клеветниците и ласкателите, получават вдъхновение от същия източник, от дето е черпил великият дух на Християн Розенкройц. Обществото на розенкройцерите не е било само едно обикновено общество; и неговите братя – хиерофанти, пазители на свещеното му знание, са в западния свят една сила по-голяма от тая на видимите управници“.

[42] Макс Хайндел.

НОВИТЕ НАСОКИ НА ЧОВЕШКИЯ ДУХ

„Пред вас седи велико бъдеще. Сега ще почнете да живеете. Ще се образува един нов тип човек. Това е културата на безсмъртните. В шестата раса ще живеят безсмъртните,хора на идеала. Сегашното проявление на Христа ще бъде проявление на синовете Божии на земята, или на съвременен език казано: побратимяване на хората. Общо братство ще се създаде по целия свят“.

„Човечеството е минало .през подсъзнателния и съзнателния живот, но постепенно ще влезе в свръхсъзнателния живот. Свръхсъзнателният живот е граница, към която се приближаваме. Свръхсъзнанието ще даде друго направление на човешката еволюция. От дълбочините на подсъзнателния живот сега вече човек се издига постепенно до по-висок съзнателен живот, а именно самопожертвуването, което показва, че в него почва да проблясва свръхсъзнателен живот, т. е. проявата на божественото. Това е новият тип човек. Това е новата раса, която иде“.

„Да добиеш новото съзнание, това е подобно на изгрева на слънцето“.

„Иде сега Христос да ви изведе от тоя затвор на вашия егоизъм, да ви заведе във великата природа, дето ще играете и ще скачате при изворите. За вас е това. Това е новият живот, който иде. Това е възкресението“.

„Оня, който иска да стане брат, сестра и майка на Христа, той трябва да бъде първостепенен герой в света. Първостепенен герой и по ум, и по душа, и по дух. Той трябва да има едно сърце чисто като кристал, ум светъл като слънцето, възвишена и благородна душа,

обширна като вселената, и дух мощен като Бога и едно с Бога“. (Учителя)

Нали природата вечно се обновява? Ето, дърветата обновяват всяка година листата си. Земята постоянно преминава през все нови космични пространства, понеже слънчевата система се движи като цяло към далечни съзвездия! А пространството е живо, то е проникнато от разумни сили! Ето защо земята постоянно се поставя във все нови и нови условия за проява! Изворът постоянно блика, и тая вода, която изтича сега, не е същата, която е изтекла вчера, тя има нещо съвсем ново в себе си. Слънчевите лъчи не носят само физически енергии, но и психически сили и идеи. И това, което ни носи слънчевият лъч днес, е съвсем ново откровение. Нови мисли, нови идеи, нови потици ни носи той всеки ден! Цветята всеки ден ни говорят по нов начин и ни разкриват с нов език тайните на битието! И всеки ден разумното в глъбините на човешката душа говори по нов начин и разкрива нови хоризонти, нови стремежи, нови мисли. Също така и всяка епоха е ново откровение на силите, дремещи в човешката душа и в природата! И носителите на това ново откровение са новите течения, идейните души. Чрез тях се внасят творческите сили в живота. Те са най-важният фактор за напредъка на един народ. И ако един народ се лиши от тях, той няма бъдеще.

За онзи народ, в който бушуват новите идеи, новите схващания, не се безпокой! Красиви перспективи лежат пред него! Самият тоя факт показва, че тоя народ или общество се издига и ще внесе своята дан за общочовешката култура.

Явяването на хора с нови идеи в един народ е радостно явление. Това показва, че тоя народ не слиза, а се качва. Хората с нови идеи са цветът на народа, чрез тях народната душа изразява своята

творческа мощ, своя замах, чрез тях той гради своя възход, а заедно с това и възхода на човечеството.

Днес имаме голяма криза. Обаче на есен, когато листата увяхват и ще окапят, пъпките за новата пролет са вече готови. Кой може да спре великия поток на живота, който винаги влива нещо ново и ново във времето, и който поток е винаги млад? Днес е завоят между две епохи. От разглеждането на историята можем да извадим заключение за насоката, по която ще се развият събитията!

Човешкото съзнание се събужда днес в по-горно поле, и нови идеи, нова светлина проблясва в човешката душа. Нова вълна залива човечеството и разкрива ново разбиране на живота и нови методи за работа. Тоя духовен подем, който се забелязва напоследък в света, иде от един и същ център. Засилването на свободните духовни течения днес показва, че се изявяват нови страни на човешкото естество. Всемирното Братство и сега нежно подкрепя със своето съдействие новите сили, които се събуждат в човешката душа по законите на развитието. Те подпомагат тоя естествен процес. Те работят на всякъде. Насърчават, подтикват, съдействуват на добрите начинания, стремежи и копнежи, вдъхновяват, вливат нови идеи в готовите души, във философи, учени, поети, музиканти, художници, общественици и пр.. И когато срещнеш такъв член на Всемирното Братство, ти можеш да говориш с него, без да знаеш, че той е от Всемирното Братство. Обаче по едно нещо можеш да го познаеш: като влезеш в контакт с него, ще почувствуваш три неща: живот, светлина и свобода!Седир описва в книгата си Initiations до известна степен дейността на един член от Всемирното Братство – Теофан. В тая книга се описва срещата на Седир с една душа, напреднала в езотеричната наука, а именно Андреас. Андреас се е срещал с Теофан в Европа и Азия, и веднъж при една среща в Азия той почувствувал такава вътрешна светлина,

вътрешно озарение, такива нови идеи, мир, радост, чистота!Седир описва и една своя среща с Теофанв 20. век.

Всемирното Братство е пазител на Висшето Знание. То носи факела на Светлината, чрез който осветлява вековете. Ако изучим историята на човечеството повърхностно, навсякъде ще виждаме хаос, случайност, но ако погледнем тая история от по-дълбоко гледище, там дето сме виждали хаос, ще видим планомерна дейност на тия Същества.

Културите са се сменяли една с друга. Всяка култура е имала за мисия да развие известни способности, известни сили на човешката природа! Винаги,когато една култура е достигала своята кулиминационна точка, давала е това, което е можела да даде и е почвала вече да се изражда, това Братство е давало начало на нов тласък, на нова култура, която представлявала изявление на нови страни, на нови кътове на човешкото съзнание.

Когато хвърлим поглед върху мисията и дейността на Всемирното Братство, върху великия оня план, по който то работи през вековете, дето вземем пред вид неговата дейност чрез трите велики клона, които то е пращало в Египет, Индия, Асирия, Вавилон, Персия, Палестина, Гърция, Рим, западна Европа и пр., тогаз ние оставаме очаровани от величието на тоя план! Културите се ръководят от напредналите братя на човечеството. Ако изучим историята, ще видим величието на тяхното дело. Те прилагат великия божествен принцип, върху който се крепи делото битие: „Силният служи на слабия“! Тоя закон може да се изрази и така: „Закон за любовта и жертвата“

И тези мистични братства, тия центрове на великата божествена наука винаги внасят в дадена култура, всред която работят, такива идеи, които са в хармония с посоката на развитието, в

хармония с нуждите на човечеството в дадения момент и които идеи представляват „насъщния хляб“ за дадената епоха.

Понеже в днешната епоха се намираме в един момент, когато човешкото съзнание се подготвя за нова култура, трябваше да почне външната дейност на Всемирното Братство в България.

Днес Всемирното Братство праща нова вълна в света. Днешното движение на Всемирното Братство в България е създадено за същата цел и иде от същия велик център, от който са идвали всички велики тласъци за нови култури в миналото. Движението на Всемирното Братство днес не е случайно, но е в свръзка с новата фаза, в която преминава човешкото съзнание. Самият факт, че това движение се появява в същия народ, в който по-рано се появи богомилството, говори, че тук работят разумни сили и с един план, който продължава неотклонно и системно своята дейност през векове и хилядолетия. Случайности има за онзи, който не разбира нещата, а за онзи, който ги разбира, няма случайности, а има винаги закономерност, причинни връзки в явленията.

Можем да съдим за важността на днешния момент, когато Всемирното Братство праща нова вълна в света, като го сравним с някои моменти в миналото. Например когато Египет се разцъфтя и дойде в златния период на своята история ? Когато в Египет се запали светилникът на мистичните центрове, които притежавала сила, знание, светлина. Кога в Персия блесна ярко светлината на цивилизацията? Отговорът е същият! Също тъй благодарение на тласъка, който се внесе от идеите на Орфеистката окултна школа в древна Гърция, последната дойде в подема и разцвета на своите сили!

Едно нещо трябва да бъде напълно ясно: тези същите, разумни сили, които родиха херметизма в Египет, есеизма в Палестиня, маздеизма в Персия орфеизма в Гърция и богомилството преди 10

века в България и после работиха под формата на розенкройцерското движение и пр. в западна Европа, сега същите, тия разумни сили с пълно съзнание за своята цел и мисия дадоха началото на движението на Всемирното Братство в България и в света.

Едно движение, което е в хармония с законите на развитието и е родено от самите нужди на епохата, не може да загасне по никой начин. Богомилското движение, родено в България преди 10 века, извърши тук грамадна работа и после се пренесе на запад и извърши там също грамадна работа. Днешното движение на Всемирното Братство в България не може да се вземе като продължение на богомилското движение. Последното може да се вземе като подготовление за новото, което иде сега. Днешното движение не може да се вземе като повторение на богомилското, защото нещата не се повтарят в природата. Божественото – това е, което иде в настоящето. Божественото е едно вечно настоящо. Трябва да се има пред вид, че с оглед на особения характер и сложността на днешните задачи за разрешение и с оглед на днешната степен на развитие на съзнанието на човечеството, движението на Всемирното Братство днес разширява и усложнява своята задача и внася между другото нови елементи, нови сили за работа.

Казахме по-рано,че от оня център на посветени излязоха в древността три клона: първият клон работеше в Египет, Персия, Асирия, Вавилон, Гърция и пр. Вторият клон работи в Палестина и после на запад. Третият клон почна да работи от начало в Индия, после в Египет, в Сирия, Мала Азия и после в България като богомилско движение.

В България чрез Всемирното Братство сега работят и трите клона едновременно.

И това е лесно обяснимо, като се има пред вид характера на културата която предстои да се роди; като се имат пред вид разнообразието и обширността на предстоящата градежна работа и разните области на живота, които ще се засегнат при раждането на новата култура.

Движението на Всемирното Братство в България днес не иде нито от някое „източно“ нито от някое „западно“ движение, но направо от центъра на Всемирното Братство.

***

Но могат ли да се кажат, кои са по-конкретно причините за появяването на днешното движение на Всемирното Братство?

Ето някои от причините:

I. Предотвратяване израждането на нервната система

„Ако съвременните народи не вземат новата насока, те ще бъдат заставени за това поради изтощението на тяхната нервна система. Ще станат всички неврастеници, и тогаз ще бъдат принудени щат - нещат да напуснат старите понятия и стремежи и да тръгнат в новия път.“ (Учителят)

Поради напредващия материализъм връзката , между човешката нервна система и висшите мирове се разхлабва и вследствие на това не може да приижда достатъчно енергия в нея. Поради това се забелязва едно отслабване, изтощение на нервната система. Днес е векът на нервните болести. За да се предотврати опасността от по-нататъшното израждане на нервната система, което израждане представлява голяма опасност за бъдещето на човечеството, необходимо беше да се прати тая спиритуалистична вълна.

II. Предстоящите научни открития

Друго.. Напоследък се направиха големи научни открития и предстоят да се на- правят още такива, чрез които науката дохожда все повече до границата между видимия и невидимия свят. Науката и сега е дошла вече до тая граница[43]. И за да не се изтълкуват криво тия нови и предстоящи открития, трябваше тая спиритуалистична вълна . да внесе в живота онова ново по-дълбоко разбиране на природата, чрез което човечеството ще може да вземе правилно становище спрямо тия открития.

[43] В ред статии в сп. „Житно зърно“ са изложени редица факти - опити и наблюдения, чрез които днес човек по чисто научен път може да дойде до спиритуализма. Ето някои от тия статии: „Няколко думи за значението на окултната биология“, сп. „Житно зърно“, г. II. кн. 5-6, 1925. „Уводни думи към окултната биология“, пак там, г. II. кн. 7-8, 1925. „Уводни думи към окултната биология. Нови насоки на биологията“, пак там, г. III., кн. 3-6, 1926. „Окултна биология“, пак там, г. III., кн. 9-10, 1927. „Нови веяния в биологията“, г. VI, кн. 1, 1931. „Изследванията на Гурвич и на учениците му“, г. III., кн. 4-5, 1926; г. V., кн. 3, 1929. „Разумност в природата и човека“, г. IV., кн. 1-2, 1928. „Изследванията на Де Роша върху човешкото естество“, г. V., кн. 7-8, 1930. „Радиация на организмите“, г. V., кн. 7-8, 1930.

III. Развитие на шестото чувство

„Излезте от затворите си! Тогаз ще започне един нов живот, ще се отворят нови хоризонти във вашия ум. И ще настъпи начало на процеса на развитие на шестото чувство у съвременния човек. У съвременните западни хора това чувство е започнало да се явява като интуиция, предчувствие и т. н.“ (Учителя)

Все повече се развиват спящите духовни сили в човешката душа. Днес все повече са случаите на ясновидство, предчувствия, телепатия и пр. Тия случаи все повече ще се увеличават с течение на времето. Постепенно се разцъфтяват нови възприемателни органи в човека. Влизаме в един период, в който човешкото съзнание се разширява; ще се разшири областта, в която то ще оперира, и за да се ориентира правилно човек при това предстоящо развитие на спящите му духовни сили, необходимо беше да се разпространят всред човечеството новите схващания за човека и природата.

IV. Възход на новата култура

„Иде нещо много по-велико, отколкото си мислим! Иде култура на братство и сестринство! Ти не можеш да живееш добре, ако не живееш за Цялото. Частично щастие не съществува! Живей за всичко! Живот за себе си води към смърт, а живот за всичко – към изобилния живот!“

„Когато говоря за шестата раса, подразбирам любовта проявена по новия начин, за който сегашният свят има смътна идея. Сега човек трябва да стане дете на шестата раса, да влезе в новата фаза и да разбере любовта не както бялата раса, но както светещата раса я разбира.“

„Новия човек аз го наричам човек на светлината. Вие живеете в една епоха, когато се създава новият човек“.

„Ние сме още в началото на своето развитие. Значи у човека се крие нещо по-възвишено и по-благородно. Не мислете, че нещата у вас тепърва ще се създадат. Човешката душа е богата и чака условия, за да се развие. Всички хора са създадени даровити потенциално. Всички хора трябва да се развият даровити кинетически“. (Учителя)

Най-сетне, друга причина за идването на това движение тъкмо сега е една друга особеност на днешния момент. Днешният момент може да се характеризира като преходен период между една стара и една нова култура. И Всемирното Братство подготвя идването на тая нова култура.

Никой път човечеството не е минавало през по-голяма вътрешна[44] и външна криза, както днес. Това разколебаване на

---

[44] Ф. Попова, ученичка в Шуменската девическа гимназия, пише следното писмо до сп. „Ученическа мисъл“ (год. I., кн. 5. от май 1919 г.):

„Не мога да не се засмея, като си припомня оня час по етика, когато госпожица преподавателката поиска нашето мнение върху песимизма и всички ученички почти едногласно се съгласиха с Шопенхауера. То беше цяла комедия, уверявам ви.

основите на живота показва, че се готви нещо ново, защото винаги, когато се ражда нещо, става коренно раздвижване, издъно, на всички сили на културата.

С последователната смяна на културите човешкото съзнание се е издигало все по-високо и по-високо. В новата култура човешкото съзнание се издига до една такава фаза, до която то не е дохождало до сега в своята история; то ще се прояви по един съвсем нов начин. Затова можем да кажем, че новата култура ще даде на човечеството съвсем ново откровение на силите, спящи в човешката природа.

Разбира се, тоя процес, който ще се извършва в човешкото съзнание, ще се придружава с известни изменения и в човешкия организъм, – специално в човешката нервна система. Новите центрове се разработват сега в нервната система: в мозъка и в симпатическата нервна система. И по тоя начин хората ще станат способни за по-възвишени преживявания. Инсталацията на човешката нервна система се приготовлява от разумните сили на природата. Върху тия нови центрове на мозъка е насочено сега

И смешното беше там, че признанието за безсмислието на живота се изтръгна из устата на 40 ученички деца почти още. Но в това признание имаме все пак горчивата истина. За мене поне то беше така. Не рядко съм мислила по тоя въпрос. Не веднъж аз търсех целта на живота си и при все това нищо не намерих. Впрочем, не! Намерих, че трябва да живея, за да се усъвършенствувам, да направя малко по-щастливи ония, които ме заобикалят, да се проникна най-после от една поне частица от всемирната мъдрост и т. н., и какво ли не щете! Въпросът беше привидно решен: ще прогресирам, за да помогна на развитието на цялото общество. Е добре, но ето че изпъква и друг въпрос: защо е пък това развитие на всички, каква цел има то и кому е нужно? На това не можах да си отговоря. Баща ми изчерпи всичката си мъдрост и не можа да ме удовлетвори. Аз къде не се лутах, къде не ходих но все напразно. И наистина не намирате ли, че това, което става днес, ще става и утре. и по - после, и векове? Не намирате ли, че ние сами по себе си сме нищожества, които живеят и умират, без да знаят, защо е всичко това. Защо е това нескончаемо вървене на машината - вселена, какво се цели, какво най-после ще излезе?“

Тия думи, казани от една ученичка в пълния разцвет на своите сили, ясно илюстрират голямата вътрешна криза, оная трагедия, която преживява душата на съвременния човек.

вниманието на работниците в природата, – работници, които работят във вътрешната лаборатория на природата.

В човешката душа се крият съкровища, които още не са разработени, и когато им дадем възможност да се разкрият, ще дойдем до една култура, забележителна по красота, хармония и творчество.

Съзнанието на съвременния човек постепенно узрява за оная фаза, при която то ще се превърне в дух на братство. В човешката душа се крият сили, които досега не са били проявени, и именно сега започва тяхната проява.

У всеки човек има един свещен храм, едно светилище, в което гори вечният пламък на любовта, красотата, хармонията, мира, радостта, силата и светлината! Има минути, когато и най-падналият човек проявява възвишеното, което носи в глъбините на своята душа! Човек не чувства ли в минути на вътрешно озарение радост, мир, сила и любов към всички? Това е гласът на вътрешното, истинското човешко естество, на божественото, което живее и работи в човека.

Христо Досев разправя в своите записки такива случаи в своя живот. Той с няколко младежи съидейници основал земеделска задруга край едно швейцарско езеро. Веднъж, когато бил на полска работа, спрял се, погледнал картината, която се разкривала пред очите му: снежните Алпи, синьото езеро, небето, тревите, цветята, и в тоя момент почувствал, че е едно с всичко: и с хората, и с тревите, и с цветята, и с планините; и почувствал небивала радост в себе си; и в тоя момент море от идеи нахлули в него. Той почувствал любов към всички. Това траяло известно време и после пак се повърнал в обикновеното си състояние. Той няколко пъти е имал такова състояние.

Това, което е имал той, е предвестник на онова ново състояние, до което се издига човешкото съзнание днес. И това ново съзнание

ще дойде по законите на еволюцията, тъй както фазата на гъсеницата се сменя с фазите на какавидата и на пеперудата! И това новото ще бъде събуждане на човешката душа. И това чувство на братство, това вълнуване на човешкия дух днес от новите идеи, това тяхно разпространение и възприемане от по-будните, по-чувствителните души е вече предвестник на това ново, разширено съзнание. Човекът с това разширено съзнание ще има съвсем ново отношение към хората и към цялата природа.

Някой би могъл да каже: „Коя е характерната черта на новото, което иде?“ Ще отговоря само с няколко думи на тоя въпрос. Чрез това по-добре ще се разбере духа, в който работи днес Всемирното Братство;

У новия човек се събужда космичното съзнание, т. е. усетът към общия миров живот, за единството на живота, чувство на братство с всички същества.

За да видим, по кой естествен начин човешкото съзнание идва до новите схващания, можем да проследим развитието на съзнанието в природните царства:

Според окултизма съзнанието в минералното царство е най-обширно, но за това пък е най-смътно, най-неясно; у растението съзнанието е по-стеснено, но пак е неясно. У животното съзнанието е още по-стеснено: то съвсем неясно чувствува живота, който е в индивидите от същия вид. У човека имаме вече самосъзнание: той с него съзнава предимно своя собствен живот. Неговото съзнание е най-ограничено, най-стеснено, но затова пък е най-ясно, най-будно. Значи от минералното . царство насам е станал един процес на стесняване на съзнанието, и същевременно то е ставало все по-будно, все по-ясно. Сега сме в една епоха, когато става обратният процес: човешкото съзнание постепенно се разширява, при което ще се запази неговата будност, яснота. Етапите през които минава

съзнанието са: Групово съзнание, индивидуално, колективно и космическо.

Ако внимателно следим в днешната култура всички симптоми, по които да съдим за по-дълбоките процеси, които се извършват в съзнанието на човечеството, ще видим, че днес постепенно се развива едно чувство на единство между народите. Това даже се проявява и външно. Днес виждаме във външния живот все по-голямо сближение на разните народи чрез телеграфи, телефони, аероплани, радио и пр. Все повече изчезват преградите между народите. Например чрез радиото една мисъл, изказана в Лондон, в същия миг става вече достояние на хората в Америка, в Австралия, Африка и пр. Тенденцията към единение, към сближение се забелязва във всички области на живота. Напр. има все по-голямо общение между народите чрез международни съюзи и конгреси и пр. Всички тия неща са само външен израз на това, което дълбоко става и зрее в човешкото съзнание. Всичко това са признаци, които показват, че съзнанието наближава към една нова фаза. Това ще има за последствие разцъфтяване на нови сили и заложби у човека. Човек, който живее само със съзнанието за своя личен живот, все едно че се откъсва от живота на Цялото и тогаз той прилича на лист или клон, откъснат от дървото.

И внимателният наблюдател от всички и най-малки подобни симптоми може вече да съди за характера на новото, което предстои да се роди в недрата на съвременното общество. Ние отиваме към една култура на единство, на братство.

Заедно с разширението на човешкото съзнание, и целият външен живот ще се преобрази коренно, ще се нареди в съгласие с това ново съзнание, понеже винаги външната култура с всички нейни придобивки и форми е само израз на фазата, в която се намира човешкото съзнание в дадена епоха.

Преди всичко, като пряко последствие от развитието на съзнанието ще бъде преставане на всичко това, което е израз на личния живот, на индивидуализирането, на отделеността: войните, експлоатациите от всякакъв вид, месоядството, безмилостното изсичане на горите и пр. Основният закон е: Всяко нарушение на закона на единството между всички същества води към катастрофи, разочарования, страдания от всякакъв вид.

Човекът с пробуденото космично съзнание надраства личния живот. Той не живее вече за себе си, нито за обществото, нито за народа, нито за човечеството, а за Цялото, за Бога! Новият човек надраства всички рамки, които ограничават проявата на Божественото начало в него. Служенето на Цялото, на Бога, включва в себе си благото и на индивида, и на обществото, на народа, на човечеството и на всички.

Христос, Когото можем да наречем глава на Всемирното Братство, говори за тая култура на единство, която иде, и за раждането на това ново съзнание, като казва: „И славата, която Ти ми даде, аз я дадох на тях; за да бъдат едно, както и ние сме едно“ (Ев. от Йоанна, 17, 22.).

***

Именно по тия гореспоменати 4 причини почна в България, към края на 19. век, движението на Всемирното Братство.

Защо това движение почна именно в една славянска страна (България)? – На тоя въпрос ще отговорим в следната глава.

МИСИЯТА НА СЛАВЯНСТВОТО

„Нека покажем, какъв метод се налага на славяните, за да постигнат своето обединение, но не обединение частично, но обединение общочовешко:

1. Никакво насилие!

2. Да приложат светлината, живота, любовта и свободата!

Славяните наближават към златния век на своята история. Но само при тия условия те ще могат да изпълнят своята мисия!“

„Защото всяко нарушение на един, природен закон води към смърт. И цели раси са били изтребени. Много раси има, които са изчезнали поради неспазването на тия закони в природата. Всички народи, които живеят с неправда, ще бъдат изродени. Това е закон. Всички ръководители на народите трябва да знаят това.“ (Учителя)

Не е достатъчно само да изучим външната история на едно общество: политическа, икономическа и пр., но трябва с помощта на фактите да достигнем до вътрешния му живот, до дълбоките духовни сили, които работят в него. Ако погледнем от това гледище на славянството, можем да кажем, че то се характеризира с боготърсителство, с мистицизъм, но с особена окраска.

Тоя мистицизъм у славянството не е нещо отвлечено, чуждо на живота, но характерното е именно в това, че той е в пряк контакт с живота и води към обединение, побратимяване, с други думи, той води към приложение на любовта и жертвата в индивидуалния и колективния живот.

Русия.

Ако искаме да изучим духа,, който работи у един народ, трябва да изучим, как се проявява тоя дух у по-чутките души, които с интуиция долавят това, което работи в глъбините на народната душа. И наистина, ако изучим в това отношение най-големия клон от славянската раса, а именно руския народ, ще видим, че както в самия живот, тъй и във философията и литературата на тоя народ е изразена горепоменатата тенденция.

Нека най-напред видим някои интересни симптоми всред широките народни маси, които най-ясно характеризират духа, който работи всред славянството, толкоз повече, че тия прояви са спонтанни, самобитни.

Преди всичко е характерна многобройността на „сектите“, които са изникнали всред руския народ. И важното е, че тия секти не са плод на интелегенцията, на философи, учени, професори, но на самобитното онова дълбоко, вътрешно търсене и копнеж на руската душа! Основатели и разпространители на тия духовни движения са били селяни. Такива са напр. духоборите, малеванците, сютаевците и пр.. Това, което ги характеризира, е приложението на едно нещо: на любовта! Тук виждаме проява на онова търсене на непосредствено общение с Бога.

Появяването на духоборите и на много други подобни духовни движения самобитно в недрата на широките народни маси показва оня дух на новото, който работи в глъбините на руската душа. Това е Духът на Христа!

Без влиянието от други среди, в руското селячество се появява това оригинално, красиво явление – духоборството. Духоборите по вътрешно ръководство на Разумното в себе си идват до най-великите принципи, които още не са приложени: неучастие в никакво насилие,

каквото и да е, – вегетарианство, съвместен живот в тяхното братско общежитие, основата на което е братството, любовта.

Да си припомним и самобитният руски мистикъ-философ, израснал всред народните маси, – Сковорода, който с дълбокото си мистично разбиране на живота може да се вземе като един от великите представители на хората, които са имали живо общение с Разумното и са работили за пълна обнова на живота. Това, което е останало от него, е проникнато от голямо прозрение и дълбочина. Напр. той е казал между другото приблизително това: „И най-големите външни удобства, в края на краищата, не могат да задоволят човека, понеже човешката душа е по-обширна от океан!“ – „Когато човек не проявява Възвишеното в себе си, душата усеща известна тъга и копнеж, тъй както орелът, който е затворен в клетката, тъгува и копнее за свободата на сините небесни простори и планински върхове!“

Писателите, които са описали живота на „сектите“, разправят чудесни работи за оня вътрешен духовен огън у тези, тъй наречени, „сектанти“, за онова чувство на любов, на братство, което са прилагали в живота, за онова горещо желание да наредят своя живот в съгласие с това вътрешно ръководство на Божественото в себе си.

Но същият тоя дух работи и във философията. Особено това е изразено у Владимир Соловьов (1853 -г- 1900). Най-важни в това отношение са книгитф му: „Криза в западно-европейската философия“, „Критика на отвлеченит принципи“, „Богочовечество“, „Духовните основи на живота“, „Оправдание на Доброто“. Ето някои основни мисли на философията му: Злото, според Соловьов, е отричане на единството на всички същества, действуване в разрез с това единство. В борбата на всички против всички лежи злото .и безсмисленото, а злото и безсмисленото са едно и също нещо. Чрез

това вътрешно единство ще дойде богочовечеството, човек ще придобие свободата си и ще постигне целта си. Истинският живот се състои в изпълнение божествената воля. Началото на единство между хората е в живеенето заради другите. Смисълът на живота е в хармонията, мира, в единството на всички. Отделността е безсмислена, в нея не е истината. Истината е в единството на всички същества. Смисълът на живота, а заедно с това божествената истина, е вътрешно единение на всека отделно същество с Цялото. Живата сила, чрез която става това съединение, е любовта. Бог е любов. Изворът на всека битие е в абсолютното единство на всички същества. Това единство е Бог. Своето усъвършенстване ние трябва да искаме в единството с Бога. Крайната цел на еволюцията е единството. И на тая цел човечеството трябва да съдейства активно и съзнателно. Крайната цел не е само единство, но хармония и единство. Единството на всички същества не трябва да бъде механическо, а вътрешно, а това става чрез любовта. Човек притежава Бога само потенциално, в зачатък. За да може да Го прояви, трябва стремеж и усилие. В изпълнението на Божествената Воля ние добиваме своята свобода. Тоя, който не прави това, изгубва своята самостоятелност. Когато силата владее в едно общество, тогава слабите служат на силните. При истинския начин на живот, силният служи на слабия доброволно, като жертва. Истинският живот е една дейност, чрез която се проявява Бог.

Тук не виждаме ли една философия, от която вее същият дух, който намираме у Сковорода и в живота на руските „сектанти“? Това е духът на любовта и жертвата! Соловьов и Мережковски говорят за мисията на славянството.

Като друг пример нека вземем един от идеолозите на анархизма: Кропоткин. Които само са чули за него, че е анархист, а

друго не знаят, те ще имат едностранчиво понятие за него. В същност навсякъде в съчиненията му ще видим същия оня дух, който виждаме у руските секти, у Соловьова и пр., само че в друга форма. Напр. в „Взаимопомощта като фактор на еволюцията“ той с ред примери из животинското царство и човешкото общество доказва, че тия общества, у които е развита взаимопомощта, напредват. Той цитира ред примери из живота на разни животни, някои от които сам е наблюдавал при своето пребиваване в Сибир. Но тоя дух на братство, взаимопомощ, единение прониква всичките му съчинения. Характерна е напр. книжката му: „Към младежта“. В нея той съветва младите да излизат от тесните рамки на личния, животинския живот и да погледнат всички тия, които страдат около тях, и да работят за другите, за човечеството, за всички.

Сега, ако пък проследим руската литература, която отражава копнежите, идеалите, тенденциите на руската душа, ще видим, че в нея също преобладава духът на жертвата.

Какво става с Гогол, веселият разказвач, хумористът, който ни е карал да се смеем над „Ревизор“, „Женитба“, „Нос“ и пр. ? Каква дълбока промяна става с него! У него почва усилена вътрешна работа! У него почва преоценка на всички ценности, с които е живял той до тогаз. И от тая дълга вътрешна борба, придружена с големи страдания и бури, той излиза преобразен. Той е вече съвсем друг! Ако искаме да разберем това просветление, до което идва, трябва да прочетем неговата „Изповед“ и „Избрани места из преписката с приятелите ми“. Там ще намерите почти същото, което има и у Соловьов, само че в друга форма. Мислите му са също тъй подобни на основните принципи, върху които се градят идеите на Толстоя.

За да разберем втория Гогол, ще цитирам следното място от „Изповед“:

„И по тоя път, неусетно, почти без да забележа как, аз дойдох до Христа, като видех, че в Него е ключът на човешката душа, и че никой още от познавачите на човешката душа не се е изкачвал на тая висота на душевното познание, на която Той е стоял. Чрез проверката на разума аз повярвах в това, което другите приемат чрез ясната вяра, и в което до тогаз аз вярвах някак си тъмно и неясно“.

Ето няколко пасажа от „Избрани места из преписката с приятелите ми:“

„Външният живот е сам по себе си противоположен на вътрешния живот, когато човек, под влиянието на страстни увлечения, борби, се влече от потоците на живота, когато няма вътре в него един център, на който като се опре, да може да надвие и самите страдания и горчивини на живота. Външен живот може да води и най-умният човек, ако блуждае из лабиринта на ума. Външният живот е вън от Бога. Вътрешният живот е в Бога“.– „Човек не може да получи мъдрост другояче, освен като въздигне душата си до гълъбово незлобие и като изчисти всичко вътре в себе си до най-голяма вътрешна чистота, за да приеме тая небесна гостенка, която се плаши от жилищата, дето душевното стопанство не е турено в ред и дето няма пълно съгласие във всичко. Ако ли пък тя влезе в дома, тогаз почва за човека небесният живот и той постига всичката чудна сладост да бъде ученик. Приятелю мой! Считай себе си не друго, а ученик. Не мисли, че ти си вече стар, за да се учиш, че силите ти са достигнали истинска зрелост и развитие и че душата ти е приела вече същинската си форма“. – Да паднат хората при нозете на братята си, като ги замолят поне един ден да прекарат не с обичаите на 19. век, а с обичаите на Вечния век, в един само ден поне да прегърнат човека тъй, както виновният приятел прегръща великодушния си приятел, който всичко му е простил“.

Ето едно място от „Изповед“:

„Нашето назначение е да служим, и целият на живот е служба. Стига само да не гледаш, как другите те обичат, а да гледаш само това, дали ти сам обичаш“.

Днес става зазоряване в човешкото съзнание! Именно това, което Учителят нарича „разцъфтяване на човешката душа“! И туй, което стана с Гогол и с някои други, е само предвестник на красивото „утре“, което иде! Ще бъдем свидетели, как у мнозина ще става това красиво преобразяване! Много повече Гоголевци ще има в близкото бъдеще!

В романа „Унижените и оскърбените“ от Достоевски ясно се вижда това. Наташа е влюбена в Альоша. Альоша отначало я обича, но после обиква Катя, която имала няколко милиона лева зестра. Баща му настоявал да се ожени за Катя. Наташа прави велика жертва; тя казва: „Струва ми се, че Катя ще го направи щастлив! Нека бъдат щастливи! Нека, нека, нека!“ Тук говори гласът на жертвата. Това именно характеризира руския народ, в който живее Христовият дух: законът на жертвата. В същия роман това е изразено и на друго място: Ваню помага на своя съперник, утешава го, урежда неговите работи!

В „Дневникът на писателя“ Достоевски казва: „Славянската идея дава възможност за разрешението съдбата на човечеството и на Европа. Аз и вие вярваме в общочовечността, т. е. в това, че когато и да е пред светлината на разумността и на съзнанието ще паднат неестествените прегради и предразсъдъци, които разделят хората до сега и пречат на свободното общение на народите чрез егоизма на националните искания. Русия съвкупно със славянството и на чело на него ще каже на целия свет най-великото слово, което некога се е говорило и това слово ще бъде именно заветът на общочовешкото

единение и то не в духа на личния егоизъм, чрез който хората и народите се съединяват изкуствено и неестествено в днешната цивилизация.“

Тоя закон на жертвата е ясно изразен и в романа му „Престъпление и наказание“. Ето извадки из записките на Зосима: „Висшата свобода не е да трупаш и да се обезпечаваш с пари, но да раздадеш всичко, каквото имаш и да отидеш да служиш на всички. Ако един човек е способен да направи това, той не е ли свободен? Това е най-високото проявление на волята. При истинския живот, когато видиш един човек с талант, по-умен, ще кажеш: „Аз се радвам, че ти си по-умен, по-талантлив от мене, защото те обичам“

Зосима си спомня думите на брата си Маркел към слугите си: „Мили мои, драги, защо ми служите, защо ми служите, защо ме обичате, дали заслужавам аз да ми служите“? Зосима веднъж на младини като офицер трябвало да се дуелира с едного. В предвечерието той се върнал в къщи и набил ординареца си Атанас. И по-рано той го набивал, но никога не с такава жестокост. Отишъл след това Зосима да спи: заспал в три часа и станал на разсъмване. Отворил прозореца; греело слънцето и птичките пеели. Той усещал в душата си нещо низко и позорно. И мислел си, какво е това нещо. Дали за това, че ще пролива кръв? Не, съвсем не за това. И изведнъж се досетил, коя е причината. Причината била в това, че той вчера е набил Атанаса. И стоял доста време в това положение. След това отишъл при Атанаса, паднал на колене пред него и му казал: „Атанасе, моля ти се, прости ме“. И цял в сълзи закрил лицето си с ръцете си и се залюлял.

След много години Зосима се запознава с едного, който почва често да го посещава и се разговаряли по разни въпроси. Веднъж

посетителят му казал: „Във всеки човек е скрит раят. И ако човек иска, може да настане още веднага раят в него и да продължава през целия му живот“. Тая мечта ще се осъществи. Това ще се сбъдне, но по-рано трябва да дойде периодът на човешкото уединение. Това уединение царува днес, особено в нашия век, но още не е напълно приключено, не му е дошъл още срокът. Защото днес всеки човек се стреми да изпъкне най-много с себе си, всеки иска да опита пълнотата на живота, а вместо пълнотата на живота излиза пълно самоубийство, защото хората са се разделили на единици: всеки е скрит в своето подземие и сам отблъсква хората от себе си. Но непременно ще стане така, че ще дойде край на това страшно уединение и всички ще разберат, колко неестествено са се разделили един от друг. Таково ще бъде веянето на времето, и всички ще се зачудят, колко дълго са стояли в тъмнина и не са виждали светлината.“

Същият дух намираме у Толстой, Тургенев и пр. Разказът „Живи мощи“ от Тургенев ни рисува една жена, която проявява самоотричане, самозабрава за другите. Духът на всеопрощението, на любовта към враговете, любов към всички вее в руската литература. За друг пример нека вземем „Разказ за седемте обесени“ от Леонид Андреев. На осъдените е съобщено, че на другия ден сутринта ще бъдат обесени. И Леонид Андреев описва преживяванията през нощта на всеки един от тях. У последния, седмия, идва през нощта едно вътрешно просветление, той вниква в душите на своите палачи, вижда невежеството, заблужденията, тъмнината, в която живеят и им прощава, изпитва „жалъ“ към тях и ги обича! Той иска да прегърне цялото човечество.

Видният руски поет Андрей Белий казва: „Нова Русия е родена, огненият изпит е издържан. В съвременния руски живот всичко е отнето, на което по-рано се основаваше животът: вяра в

устойчивостта на съществуването, на основните принципи на морала (стария) и на държавното управление. Дето по-рано всичко се вършеше под .държавния режим, там сега трябва да има лично творчество. През 1918/1919 год. имаше застой в Русия, нямаше външни резултати, но от пролетта на 1920 година там има духовен подем. Тия, които по-рано живееха с разни формули, видеха, че нищо не знаят и почнаха да търсят нови ценности. Масите сега се интересуват от проблемите на гроба и на вечността. Новата култура на вечността слиза над Русия."

В една статия върху копнежите на руската душа същият посочва и анализира това, което са търсели най-издигнатите най-благородните души от руския народ. Той споменава в тая статия имената на видни писатели, поети, литературни критици и пр., изтъква, че руската душа търси висша правда, духовно осмисляне на живота и казва,, че тъкмо това, което търси, тя ще намери в новите свободни духовни движения, които днес заливат света.

В литературата и в другите изкуства и в обществения живот се изразява най-добре душата на един народ. Даже и произведения на писатели с материалистични тенденции, какъвто е Максим Горки, пак се проникват от тоя дух на жертвата. Да вземем за пример романа му „Майка". Повечето от героите на тоя роман живеят за другите, намират радостта в това. И майката, която е героиня на романа, се подмладява, като работи за другите. Тя е съвсем преобразена. От как почва да работи за другите, тя се намира в своята стихия, от тогаз почва да чувствува, че живее, че диша.

Полша. Полските месиянисти.

Същият дух, който работи в руската душа, не го ли срещаме и в душата на Полша? Полша е родила редица мистични души, души с прозрение, които са долавяли ролята и предназначението на

славянството. Това са тъй наречените полски месиянисти: Хьоне Вронски, Андрей Товянски, Август Тйежковски и Трентовски. Към тях спадат и учениците на Товянски; Мицкевич, Словацки и Красински.

Хьоне Вронски (1778– 1853) е виден полски математик[45].

Писал е много важни съчинения по математика и философия. Една от основните му идеи е идеята му за месиянизма. Той казва, че славяните са призвани за важна задача: приложението на божествените закони в живота. Особено големи надежди възлага той в това отношение на Русия. От там и названието на учението му месиянизъм.

Андрей Товянски[46] е роден в 1799 год. И той говори за великата духовна мисия на Полша и славянството.

Август Тйежковски (1814–1894) Главното му съчинение е „Отче наш", първият том на който е излязъл в 1848 г., а останалите три тома след смъртта му в 1899 и 1903 год. Пампоров казва за него[47]: „Тйежковски говори за великата мисия на славянството, което е призвано да даде синтезата в новата култура на Духа. Най-добър познавач на философията на Тйежковски е проф. Д-р Адам Колтовски. – Познан, който е написал докторска дисертация: „Философия на делото", в която излага философските възгледи на Тйежковски. В „Отче наш" Тйежковски развива следните възгледи за славянството: „Както германската раса е била станала носител на християнството през периода на борбата и раздвояването, през периода на мисленето,

---

[45] Почти всичките му съчинения са писани на френски. Някои от тях са печатани след смъртта му. Ето по-важните му съчинения:
„Prolegomenes du Messianisme" (1842-43).
„Reforme du Savoir humaine" (1847-48)
„Apodictique messianique" (1876)
„Developpement de la philosophie absolue" (1878). „Nomothetique messianique" и др.
[46] Виж: „Андрей Товянски", статия от Пампоров в сп. „Житно зърно", год. II. кн. 2-3.
[47] Виж: П. Пампоров: „Авг. Тйежковски" във в. „Братство", год. X, бр, 180 -184.

тъй славянската раса има задачата да даде синтеза на битието и мисленето, на древността и християнския свят. Миналото на славянските народи, техните качества: свободолюбив, търпимост, кротост, живот всред природата, интуиция, както и големите страдания и робството, през което е минало, всичко това показва, че Провидението е подготвяло и подготвя славянството за неговата велика и славна мисия. Всички духовни и религиозни движения,между славянските народи свидетелстват за големите му духовни богатства".

Симптоматична за мистичния дух, който работи в душата на Полша, е книгата „Генезис на Духа" от Словацки. Това произведение показва, че в полския народ е жив вечният стремеж към същината на битието, към Абсолютното. Как дълбоко се разглежда в тая книга еволюцията на съзнанието и на формите от мистично гледище като проява на дейността на Духа, който гради хиляди форми една от друга по-съвършени, минава през формите на кристал, растение, животно, човек и още по-нагоре, за да се изявява по един все по-съвършен начин. Ето какво е писано към края на книгата: „Всичко е сътворено чрез Духа и за Духа, но не за телесни наслади. Гради се в бъдеще свещената Мъдрост на полския народ. Из единството на вярата ще се роди единение в любовта и познание на жертвата".

Словацки в тази си книга става изразител на мистичните търсения на полския народ. Същият мистичен елемент намираме и у друг полски поет Ян Каспрович.

За месиянизма в съвременна Полша Пампоров казва[48]:

„За чест на млада Полша ще кажа, че има вече отделни лица, дружества и групи, които работят усилено за пробуждане на съзнанието за посланичеството на Полша и славянството; има лица и

[48] Виж „Братство", бр. 173, год. X,

дружества, както напр. „Месиянистическият институт“, сега преименован „Дружество Хьоне Вронски“, ръководено от проф. Хомич и Браун; дружество Синархично, начело с Тарло Мазински, „Дружество на младите славяни,“ което работи за културното сближение на славянските народи; дружество на славянските писатели и художници и пр. Много съчинения на полските месиянисти, главно на Вронски, са преиздадени“.

Чехия.

Същият дух работи и у другите славяни. Нима в лицето на чеха Петър Хелчицки не виждаме идеолог, който неколко века по-рано изказва идеи, доста подобни на идеите на духоборите и на Толстоя? В книгата си „Мрежи на вярата“ (15. век) той говори за една култура, в която да се приложи Христовото учение, която да изключва насилието, войните, смъртното наказание и да се реализира общочовешкото братство.

Югославия.

Душата на Югославия също така не ни ли говори за мистичния си дълбок вътрешен живот чрез произведенията на съвременния югославянски поет Владимир Назор? Това не показва ли, че югославянската душа е мистична в своите глъбини? Поетът чрез интуиция долавя това, което става в глъбините на народната душа. Той е изразител на силите, характерни за расовия гений.

България.

Същият тоя дух работи и в българския народ. Тук той е проявен в богомилството. То не е изкуствено присадено на българското общество, но е нещо, което е в хармония с копнежите, стремежите, търсенията на славянската душа. Богомилството е израз на оня дух, който живее в славянството и е в свръзка с мисията на последното. Ето що казва проф. Дринов по тоя въпрос „Богомилите

имат твърде остър слух, когато работата се касае до обществени и политически въпроси и са били твърде деятелни в работата за осъществяване на социалнополитическия идеал, в основата на който е лежала славянската община“.

Ето що казва Венгеров по тоя въпрос: „Остава да се обърнем към вътрешната природа на славянството и в нея да търсим причините за възникването на богомилството. За нас ще станат ясни главните черти на богомилското учение, само когато се за- познаем с по-дълбоките първични причини. Богомилството е плът от плътта и кост от костта на славянството. Извънредно голямата любов към независимост е свойствена на славяните също тъй и остро чувство за нравственост. Богомилството се корени в основните черти на славянския характер. Тъй че то не е случаен протест срещу византийския разврат в България, но е проявление на славянството.“

Но и мнозина други са схванали мисията на славянството; напр. Оскар Уайлд в „De Profundis“ казва: „Към най-възвишените животи, каквито съм срещал, принадлежи животът на Верлен и на княз Кропоткин.И двамата са хора, прекарали много години в затвора. Верлен е единственият християнски, поет от времето на Данте. Другият е с душата на оня бял Христос, който изглежда, че излиза от Русия“.

Видният немски окултист Д-р Рудолф Щайнер, основател на антропософското движение, е писал върху мисията на славянството. Според него при тласъка за новата култура важна роля ще играе славянството. Неговата мисия ще бъде чисто духовна – приложение принципа на братството в живота на човечеството. Той нарича Толстоя „едно от ранните пролетни цветя“. Щайнер говори специално и за важността на България и за нейната мисия в бъдещето развитие на човечеството.

Освалд Шпенглер в своето съчинение „Залезът на Европа“ и в други съчинения разглежда подробно зараждането, издигането и постепенния упадък на културите една след друга, като почва от най-древните култури: китайска, индуска, персийска, египетска, арабска, гръцка, римска, западно-европейска и пр.. И въз основа на многобройни факти, симптоми и пр. той идва до заключение, че както до сега културите са се издигали, достигали до разцвет и са отпадали, за да се заместят с други, тъй и сега е ред на славянството да се издигне и да внесе нещо ново в общочовешките съкровища на ценности, на придобивки.

Всеки народ, в който се раждат напреднали души, се повдига, се разцъфтява. Напр. некои могат да отдадат издигането на Египет на реката Нил. Това може би е помогнало до известна степен но реката Нил и сега пак тече и оставя своите утайки, но защо Египет сега не е на такава висота на творчество, каквото е имал по-рано? Защото всека култура се мери не по това, което тя е взела от другите, а по това, което тя сама е родила. Всека култура се мери по участието на творческия гений в нея. Днес европейската култура навсякъде е разпространена.

Египет се издигна, когато в него почнаха да се раждат напреднали души. По същите причини се издигнаха Асирия. Вавилон, Персия, Гърция и пр. И когато престанаха да се раждат там напреднали души, тези култури загаснаха. Сега встъпваме в една епоха, когато напредналите души на човечеството ще се въплотят между славяните и други някои народи, в които има условия за подем. Трябва да се знае че в Русия и в другите славянски страни предстои голям духовен подем. Разбира се, тая нова култура ще засегне всички народи, но от славянството ще излезе един голям импулс, който после ще се разпространи на всякъде.

Славянството наближава към златния връх на своята история. Ето защо, ненапразно почна движението на всемирното Братство в България именно днес, обаче, разбира се, целите на това братство далеч надрастват тесните рамки само на славянството.

Славянството по-бързо расте по брой в сравнение с другите групи: романска и англосаксонска. В началото на 19. век трите тия групи са били почти равни по брой, а сега славянската група образува близо половината от европейското население. Това го е констатирал напоследък в своите изследвания берлинският професор Бургдерфор в своето съчинение, издадено наскоро от Берлинската академия на науките.

Това е само един от признаците за издигането на славянската раса: тя влиза в един период на цветущо творчество.

Мисията на славянството е изразена и в самото название „славянин“. Тая дума има нещо общо с думите „слава“ и „слово“. Думата „слава“ има два корена: „ела“ – значи „това, което изпраща“ и „авва“, – което значи Бог. Мисията на славянството е да изяви чрез своя живот Славата Божия, да прослави Бога чрез живота си. „Слово“ и „логос“ имат един и същ корен, един и същ произход, при което „в“ и „г“ са преминали един в друг. Често един звук при еволюцията си в разни народи претърпява подобни промени. Евангелист Йоан казва: „В начало бе Словото, и Словото бе у Бога, и Бог бе Словото. И Словото стана плът и всели се между нас“ (Ев. от Йоанна, глава първа). Тук Йоан говори за Христа. Мисията на славянството е да стане въплощение на Словото, да изяви чрез себе си това Слово, което представлява самият Христос, – т. е. да стане проявител на тая мощна струя на любовта, чиито извори сега се отварят в човешките души.

Тук ще кажем нещо, което е общо както за богомилството, тъй и за днешното движение на Всемирното Братство в България.

Богомилството нямаше нищо общо с расовия егоизъм. То, както и другите духовни движения в славянството, беше надраснало тесните рамки на национализма и егоизма и разглеждаше нещата от едно широко гледище, и затова говореше за единение на всички, без разлика на съсловие, племе и т. н.

Също тъй и мисията на славянството няма нищо общо с национализма, шовинизма, расовия егоизъм, понеже самата му мисия се състои в общочовешкото единение в духа на братство между народите, в надрастване на националния егоизъм. Новото съзнание изключва тясно разбрания национализъм, и затова повдигането на славянството ще бъде благодатно за цялото човечество; защото характерната черта на новия човек ще бъде чувството на човещина, чувството на всемирно братство.

Разцъфтяването на славянството ще бъде само предварително условие за идването на шестата раса, – раса на новите хора, раса на „светящите“,– раса, която можем да наречем: „деца на светлината!“

***

Но славяните биха могли да изпълнят своята мисия само при едно условие: само ако се съобразят с известни природни закони. Ето какво казва Учителят по тоя въпрос:

„Най-хубавото у славяните е това, че те имат силно развито религиозно чувство, но не фанатическо, а алтруистическо, общочовешко. За да се развият силите, заложени у славяните, изисква се една мощна и духовна среда, която да ги видоизмени и приспособи за общополезна работа. На славяните предстои да внесат чувството на съзнателното побратимяване на народите; също тъй и правилото, че всеки народ трябва в политическо отношение да действува не с

насилие, а с силата на моралното въздействие и човеколюбието. Славянинът съвършено трябва да изключи насилието от живота си, защото насилието прилича на остър нож, който не позволява никакъв господар, никакво добро, никакво право, освен правото на онегова, в чиято ръка се намира. А тоя нож, с който отрязваш главата на други, със същия нож ще отрежат и твоята глава, ако попадне той в чужда ръка. Славяните не трябва да подържат политиката на точилото и ножа. И ножът, и точилото се изхабяват. Това показва, че всички народи, които употребяват тия методи на насилието, физически се изтощаваш и се изхабяват, а морално се смаляват и обезобразяват. А това на съвременен език значи: израждат се Всеки народ, всяко общество, всеки индивид, всички, които си служат с насилието и неправдата, самоосъждат се и ще погинат" „На славяните препоръчваме следните четири неща: великият закон на братството е произвел четири лъча от себе си и ги е проектирал в света; тия лъчи са: светлината, животът, любовта и свободата. Всеки народ за да намери своя път, трябва да има светлина в ума си. Всеки народ, за да постигне целта си, необходимо е да има съзнателен живот в душата си; той трябва да има чисто и непокварено сърце. Трябва да разбира методите на любовта, която е една от най-могъщите сили, които свързват живите същества и ги подготвят за вътрешния смисъл на живота; и на края – свободата, която трябва да внесе хармония в човешкия дух, да примири всички противоречия и да даде правилни насока на всички сили, умствени, духовни и физически, към една велика цел – Божественото в света. Само чрез тия четири лъча ще изгрее новият живот и ще се появи новата култура, която ще даде нова насока на славяните и на всички други народи – към великата цел на обединението им.

ЗАЗОРЯВАНЕ

„При новото съзнание всички хора ще образуват едно семейство и всеки народ ще бъде орган на това велико тяло, и народите ще се уважават взаимно и ще се почитат, както сега се почитат краката и ръцете. Това ще бъде култура на братство и сестринство. Когато говорим за новата раса, новата култура, подразбираме любовта, проявена по новия начин, за който сегашният свет има смътна идея. И тогаз ще се намерим в един красив, хармоничен свят, дето няма да има никакви противоречия. И това бъдеще живо верую ще обедини всички хора в едно цяло." (Учителя)

Ако разгледаме историята на човечеството, ще видим, че винаги преходното време между една епоха, която си отива, и друга, която се ражда, е отбелязана с големи вълнения и катаклизми, като че ли се руши издъно физическият живот. Но това е едно преходно състояние, след което иде нова страница в общочовешката история, – страница, съдържаща нови откровения на човешкия дух, разкритие на нови красиви сили, спящи в човешката душа. След преминаването на този преходен период на бури и сътресения, човечеството се издига до една култура, която е на едно стъпало по-висока от предидещата. Ако погледнем епохата при падането на римската империя, епохата на великото преселение на народите, ще видим, че тогава невъобразима бъркотия и хаос бушували из цяла Европа, но след туй постепенно, бавно започва изгрева на западно-европейската култура. Из привидния хаос излиза нещо по-красиво.

Това е закон в историчното развитие на човечеството.

Подобно състояние преживява и днес човечеството. Незнаещият законите на развитието може би с страх, безпокойство и

тревога гледа на бъдещето. Това • преходно състояние се дължи на обстоятелството, че новите сили са родени, и старите форми и традиции са още доста силни и не могат още да се нагодят към тях.

По що се познава наближаването на пролетта? Дните почват да стават по- дълги, слънчевата топлина се усилва, снеговете и ледовете почват да се топят, първите треви и цветя се появяват. Аналогични симптоми виждаме и днес в общочовешката история. Всички идейни души, всички идейни движения, които се явяват днес и които носят печата на новото, на изгряващото, са първите цветя, които предвещават близката пролет.

Новият тип човек ще съзнава, че всички живеят в него и той живее във всички. Той ще се радва на живота на мушичката, на дърветата, на живота на хората, на всичко ще се радва. И това ново съзнание ще определи отношението му към цялото битие. Новото, което иде, можем да наречем: живот на слугуване, доброволно слугуване, от любов! Новото, което иде, е идеята, че всички хора са дошли да станат слуги. Човек с пробуденото ново разбиране съзнава, че едно трябва да научи: да слугува, да слугува на Цялото.

Новото, което иде, можем да наречем: Усет за Цялото!

ЗАБЕЛЕЖКА

Богомилство и възраждане.

Богомилството и възраждането са две важни точки в историята на българската култура. Ако ги сравним, ще видим между тях нещо общо: и двете са важни прояви на народния гении, на народните творчески сили. Обаче, между тях има и разлика: Богомилството се характеризира с своя универсализъм. То е движение космополитно, всемирно, общочовешко; няма чисто национален или расов характер. Георги Константинов в статията си „Световно значение на нашия език и на нашата литература“ в „Вестник на вестниците“ от 24. май 1937 год. с право изтъква тая съществена разлика между тия две велики прояви, в българската култура.

Разбира се, и в двете движения има вътрешна красота. Дейците и в двете движения се отличават с самоотричане, безкористие, вяра, идеализъм. Но необходимо е да се изтъкне универсализма, космополитизма, общочовешката идея на богомилството. То е едничкото движение в България, дето българската душа се издига и твори космополитни идеи.